

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

**Životní problémy žen samoživitelek a hledání sociální
opory při jejich řešení**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce:

prof. PhDr. Blahoslav Kraus, CSc.

Vypracovala:

Bc. Eva Weihrauchová

Brno 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Životní problémy žen samoživitelek a hledání sociální opory při jejich řešení zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této diplomové práce.

Elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné.

V Brně dne 24. listopadu 2011.

.....
Podpis

Poděkování

Děkuji panu **prof. PhDr. Blahoslavu Krausovi, CSc.**
za odborné vedení a pro mě velmi podnětné připomínky při vypracování mé diplomové
práce.

Dále děkuji Ing. Daně Hubálkové a Bc. Dagmar Jansové za svolení k výzkumu v Domově
pro ženy a matky s dětmi v tísní, a především respondentkám, jejichž pomoci a ochoty si
velice vážím.

Bc. Eva Weihrauchová

OBSAH

ÚVOD.....	1
1. PROBLEMATIKA ŽEN SAMOŽIVITELEK.....	3
1.1 CHARAKTERISTIKA ŽENY SAMOŽIVITELKY	3
1.1.1 <i>Vztah, partnerství</i>	3
1.1.2 <i>Manželství</i>	5
1.1.3 <i>Rozpad vztahu, manželství</i>	6
1.1.4 <i>Osamělost</i>	8
1.2 DĚTI A ROZVOD	11
1.2.1 <i>Rodina a její funkce</i>	11
1.2.2 <i>Rozvod z pohledu dítěte</i>	13
1.2.3 <i>Následky</i>	15
1.2.4 <i>Doplněná rodina, příchod nového partnera matky či partnerky otce</i>	17
1.3 PRÁVNÍ ASPEKTY TÝKAJÍCÍ SE ŽEN SAMOŽIVITELEK	18
1.3.1 <i>Státní sociální podpora</i>	18
1.3.2 <i>Hmotná nouze</i>	22
1.4 DŮSLEDKY VYPLÝVAJÍCÍ ZE SITUACE ŽEN SAMOŽIVITELEK	26
1.4.1 <i>Životní problémy obecně jako zátěž</i>	27
1.4.2 <i>Chudoba, nedostatečný příjem</i>	29
1.4.3 <i>Syndrom zavrženého rodiče (SZR)</i>	31
2. HLEDÁNÍ SOCIÁLNÍ OPORY ŽEN SAMOŽIVITELEK.....	36
2.1 SOCIÁLNÍ OPORA MATERIÁLNÍ.....	38
2.2 SOCIÁLNĚ - PSYCHOLOGICKÁ OPORA	40
3. PRŮZKUM SITUACE ŽEN SAMOŽIVITELEK.....	44
3.1 METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA	44
3.2 PŘÍPADOVÉ STUDIE A JEJICH ANALÝZA	49

SOUHRN – ZÁVĚR.....	63
RESUMÉ.....	65
ANOTACE.....	66
LITERATURA A PRAMENY.....	68

ÚVOD

Nikdo by neřekl, kolik žen žije samostatně a snaží se „vyžít“ z minimálního příjmu. V poslední době dle několika statistik narůstá počet rozvodů a ubývá svateb. Mnoho partnerů spolu nežijí ve svatebním svazku. Z jakého je to důvodu? Je to touto dobou? K výběru tématu žen samoživitelek mi napomohla má praxe v tomto oboru. V diplomové práci se zaměřím na tyto ženy, jejich problémy a následnou možnou sociální oporu. Cílem je uvedení čtenáře do této problematiky, v praktické části srovnání životní úrovně žen samoživitelek z azylového domu a žen samoživitelek z běžného života kolem nás.

Vyrůstala jsem ve zcela funkční, bezproblémové rodině, kde byl občasným problémem nedostatek finančních prostředků. Mí rodiče pracovali celý život v továrně, mám další dva sourozence. Rodiče nás vždy zahrnovali láskou, jako děti jsme v žádném případě nestrádaly. Nikdy jsem se nesetkala v průběhu dospívání s nevěrou rodičů, žárlivostí ani žádným jiným faktorem, který by měl zapříčinit rozvrácení vztahu. Mohu to pojmenovat jako „štěstí“. V praxi jsem se setkávala se ženami, které byly umístěny nebo přišly dobrovolně do azylového domu pro ženy a matky s dětmi v tísní. Poprvé jsem viděla, co je to „vyžít“ ze sociálních dávek, šatit děti z charitního šatníku, obecněji řečeno žít v chudobě. U nás doma nebylo běžné mít denně sušenku nebo polárkový dort, ale několikrát do týdne nám maminka udělala radost, kdežto tyto ženy svým dětem mohou dětem udělat radost sladkým potěšením jen občas. Je to dáno tím, že většina z nich nepracuje, jelikož mají malé děti a jsou odkázány na příjem od státu, na státní sociální podpoře či hmotné nouzi. Diplomová práce nebude pojednávat pouze o ženách z azylových domů, ale o ženách samoživitelkách obecně.

Pomyslím-li, že bych se nyní měla stát matkou dětí, ztratit manžela a se vším se sama vypořádat, vím, že bych se vydala na velmi dlouhou a obtížnou cestu, která nebude ani tak přímá, jako spíše se bude klikatit nástrahami a nejrůznějšími problémy, které ženy samoživitelky potkávají v průběhu jejich života. A to nejen problémy týkající se života „singl“, ale i s péčí o děti. Nedokáži ani říci, zda bych sama došla po letech k cíli, kde budu spokojena s výchovou mých dětí a jejich následným odchodem s partnery do života dospělých. Víím jistě, že bych potřebovala pomoc rodiny. Dle mého názoru je důležité, či nevyhnutelné, kdy péče dvou lidí, nejlépe milujících se, u dětí je tím nejlepším, co můžeme jako rodiče nabídnout. Děti se vyvíjí, poznávají nové a nové věci, postupně začínají chodit do školy a dospívají. Je to dlouhodobý proces, kdy když nestihne něco jeden

partner, druhý jej nahradí. V životě žen žijících samostatně není možné v mnoha situacích být nahrazena jinou osobou. Tato myšlenka se samozřejmě nedá zobecňovat, neplatí u všech žen žijících samostatně. Obecně lze ale říci, což je v celé problematice uvedeno, že největším problémem žen samoživitelek je nedostatek finančních prostředků. Z jednoho platu nebo dávek státní sociální podpory není možné uživit sebe, své děti a popř. také nájem. To bych viděla za největší problém současné doby žen samoživitelek.

1. Problematika žen samoživitelek

1.1 Charakteristika ženy samoživitelky

Potkat někoho nového, zamilovat se, je součástí života snad každého člověka. Sdílet svůj život s někým, poté mít děti, řekla bych, že to je smyslem všeho, co máme na světě prožít. Každý to tak cítit ale nemusí.

V diplomové práci se budu zabývat problémy žen samoživitelek. Nejdříve se budu zabývat počátkem vztahu, manželství, jeho průběhem a poté rozchodem, rozvodem a následným popisem situace ženy samoživitelky. To, jakým způsobem se může žena dostat do role „ženy samoživitelky“.

1.1.1 Vztah, partnerství

Každý vztah nějak začíná, ve většině případů má velmi krásný průběh, ať už hladký či s problémy, ale také konec. **Fáze vztahu** lze dělit na zamilovanost, lásku, partnerství neboli vzájemné propojení.

Na začátku každé zamilovanosti je přitažlivost. U každého je jiná. Dá se definovat jako taková ta „jiskra“, co přeskočí, jiní ji definují jako „chemie“. Líbí se nám chování partnera, jeho vlastnosti, reakce na okolí apod. U žen to může být především její křehkost, co může mužům imponovat nebo naopak kuráž. Co se týče lásky, je v této fázi vztahu slepá, tak jako spravedlnost. Milenci často nevnímají jeden druhého objektivně. Většinu vlastností nadhodnocují. Zprvu se nám zdá, že na protějšku milujeme snad vše a chyby přehlízíme. Vytvořit silné pouto s druhým člověkem je možná dar přírody. Především ženy se snaží co nejlépe zapůsobit. Snaží se co nejlépe starat o partnerovo pohodlí. Bohužel tato starost může být osudová, pokud je přehnaná. Po několika měsících žena bude potřebovat pomoci s úklidem či nákupem. Zamilovaný pár leckdy působí jako jedno tělo a jedna duše. Partner se trápí, pokud nemůže být se svou milovanou a naopak. Silná přitažlivost může poté způsobit jakési odclonění dalších věcí v životě. Mohli bychom to s nadsázkou pojmenovat jako „otupělost“. Nespíme, nejíme, myslíme pouze na protějšek. Co se týče zamilovanosti, trvá spíše měsíce, nežli roky.

Po určitém napětí, kdy přemýšlíme, zda nás ten druhý bude chtít i nadále, přichází intenzivní prožitky čerstvé lásky. Cítíme spoustu energie, kterou bychom pomalu mohli

rozdávat, převládá spíše pozitivní vnímání partnera. Toto období lze nazvat časem „růžových brýlí“. I toto období se za nějaký čas překlene. Poté se partneři setkají s nešvary protějšku, které vyžadují potřebnou míru tolerance. Pokud je nám tato tolerance opětována i z druhé strany, vše jde snadněji. Z počátku vztahu jsme schopni více tolerovat, v tomto ohledu máme více odhodlání. Pro partnerství je ale dobré zůstat sám sebou, respektovat sama sebe, ale hledat společné. Je potřeba mít na paměti, že zamilovanost jednou tak jako tak skončí. Velké city opadnou a poté jej vystřídá jiná etapa vztahu. Leckteří jedinci mohou mít problém s opadnutím zamilovanosti, a proto hledají stále nové a nové vztahy. Mají potřebu neustále prožívat intenzivní zamilovanost. Žít ale ve stále nových a nových vztazích neumožňuje vytvořit pevnější pouto a může to svědčit o určité nezralosti.

Co se týče lásky, to už je silný cit, který je více slučitelný se životem. Je to fáze, když už vydrží jeden partner bez druhého, i přesto, že se jim stýská. Toto období se dá vnímat jako návrat k normálnímu životu. Nejde už o období extrémní vášně, spíše o uspokojování tělesných duševních potřeb a o rozvoj osobnosti obou partnerů.

Partnerství neboli vzájemné propojení je fáze, kdy partneři sdílejí společné chvíle, ale není již nutné, aby spolu trávili veškerý volný čas. Spolupodílí se na výchově dětí a chodu domácnosti. Sdílejí také radosti, ale i strasti a obtíže, které je ve společném životě potkávají. Vzájemně se velmi dobře znají a dokáží tedy respektovat i slabé stránky protějšku. Reálně ví, co od sebe mohou očekávat (Venglářová, 2008).

Ve své knize Průvodce partnerským vztahem dále Venglářová (2008, str. 33) uvádí: „Zkušenost nás učí, že každé ze stádií partnerského vztahu je jiné. Má svá kouzla, obtíže i hrozby. Přestože ze svého okolí slyšíme, že je to normální, občas nás zamrzí, že původní kouzlo se vytrácí. Pro přerod a pokračování vztahu je dobré o něj pečovat. Lidé mají rozdílnou potřebu dávat a přijímat projevy milostného citu. Nejde jen o rozdíl mezi muži a ženami, ale i mezi jednotlivci. Mezi projevy lásky patří doteky, hlazení, milá slova, ale také ochota pro druhého něco udělat, tolerovat jeho přání a občas i rozlady. K nesouladu dochází, pokud jeden z partnerů vyžaduje příliš mnoho projevů lásky, zvláště v situacích, které k tomu nejsou nejvhodnější. Volat manželovi do práce a chtít k telefonu pejsánka, to nebude způsob důvěrnosti, které nebohý pejsánek ocení. Opakem je nedostatek projevu zájmu. Takový vztah je od počátku chladný. Druhým úskalím je, že někteří lidé, možná více ženy, mají tajná přání. Přejí si od svých manželů či partnerů, aby jim plnili, co jim na očích vidí. V praxi to znamená plnění nevyřčených přání. Nemůžeme ale od sebezamilovanějšího člověka čekat, že umí číst myšlenky. Pak hrozí zklamání. Je lepší naučit se říkat partnerovi svá přání, požádat, ale také se učit zvládnout odmítnutí.“

1.1.2 Manželství

Hartl a Hartlová (2004, s. 301) uvádí, že manželství je: „zvykovým právem nebo zákonem definované soužití muže a ženy, popř. několika partnerů“. Tím, že má diplomová práce není založena pouze na manželství, ale celkově na soužití dvou partnerů, definují pojem **partnerský** jako „sdružený společnými zájmy, popř. sdílející společný život“.

Možné problémy v manželství, partnerství

Manželství nebo obecněji soužití s partnerem, narození dětí, rodina apod. se potýká s mnoha všedními i nevšedními problémy jakéhokoliv charakteru. Mohou to být však příčiny rozvratu partnerství popř. rodiny. Nebudu zde popisovat, kde a jak tyto příčiny vznikají. Chci se zabývat tím, co nastane poté. Poté, kdy se partneři rozejdou a začnou žít oba samostatně.

Mezi tzv. běžné konflikty řadí Matějček a Dytrych ve své knize Krizové situace v rodině očima dítěte (2002) nedostatek financí a otřesená ekonomika rodiny, nezájem o rodinu, konflikty s prarodiči, výchova a prosperita dítěte (domluva o tom, jak dítě správně vychovávat, jak přistupovat k situacím, kdy má dítě např. problémy ve škole apod.), citové odcizení, ztráta společných zájmů (týká se zevšednění vztahu, chybí vytyčení si dalších cílů a poté chybí radost z realizace dříve vytyčených cílů) a jako poslední zmiňují žárlivost (zůstává většinou utajena a to i před lékaři a psychology; svým způsobem jsou typickým příkladem skrytých rodinných problémů a krizí). Manželství se zde stává spíše povinností než přirozenou radostí).

Bohužel není známo to, co bychom potřebovali vědět, a totiž to, jak žárlivost léčit. Hlavně bez náročné spolupráce žárlivce. Žárlivec se totiž spíše snaží přesvědčit okolí, že má právo a důvod žárlit.

„Boj se žárlivostí patří v manželském poradenství k nejsvízelnějším a připomíná trápení s plevelem zvaným bolševník. Vytrhneme rostlinu, ale stačí, aby zůstal nepatrný kořínek, a za čas je vše při starém“ (Novák, 2004, s. 2).

Mezi další faktory, které mohou zapříčinit rozvrat vztahu lze zařadit nevěru, problémy s alkoholem nebo jinými závislostmi, násilí v partnerském soužití a vývojové změny (někdy až krize) v partnerském vztahu (Venglářová, 2008).

Venglářová (2008) uvádí, že reakce každého člověka na nevěru je různá. Okolnosti nevěry nejsou to hlavní, podvedený člověk se bude s nevěrou vyrovnávat obtížně. Pohled

na partnera se poté mění, jedinec je rozčarovaný, prožívá pocit zrady. Obnovení důvěry je velmi těžké, u některých jedinců i nemožné.

„V posledních letech přibýlo možností, jak nevěru odhalit. Díky technickým vymoženostem je velké množství cest, jak zjistit detaily. Dlouhodobě narušené vztahy a opakování mimomanželské vztahy vedou k psychickým obtížím. Nezládnuté reakce na nevěru mohou přejít v neurotické obtíže či deprese a najdeme je také jako důvody u pokusů o sebevraždu“ (Venglářová, 2008, s. 72).

Konflikt patří mezi běžné potíže, se kterými se člověk setkává v životě opakovaně. Pokud trvá příliš dlouho, stává se více závažným, subjektivně významným, člověk jej není schopen řešit, zahrnuje tak osobně důležitou oblast. Co se týče psychopatologického hlediska, významné mohou být vnitřní konflikty. Ty se poté, pokud nebyly vytěsněny, odehrávají ve vědomí právě jedince a nesou sebou střetnutí dvou vzájemně neslučitelných tendencí, které jsou přibližně stejně silné. Konflikty i frustrace zařazujeme mezi denní mrzutosti. Obvykle naruší denní celkový pocit pohody, ale samy o sobě nepředstavují závažnější zátěžové faktory. Stávají se jimi tehdy, kdy by došlo k jejich nadměrné kumulaci, nahromadění, eventuálně pokud by byly příliš subjektivně prožívány. Opakovaná frustrující zkušenost či dlouhodobý a nezládnutý konflikt může za určitých okolností a podmínek působit jako stresující faktor (Vágnerová, 2004, s. 49).

Působením jednotlivých zátěžových situací může vést k narušení psychické rovnováhy jedince, někdy pouze dočasné nebo částečné, což se projeví změnou prožívání, uvažování i chování a poté může vést k partnerským konfliktům, které mohou vyústit rozvodem či rozchodem.

1.1.3 Rozpad vztahu, manželství

Stádia rozpadu vztahu definují Hartl a Hartlová (2004) následně a to dle sociální psychologie do čtyř stádií:

1. stádium je stádium intrapsychické, kdy jeden z partnerů je toho názoru, kdy jeho nespokojenost ve vztahu je tak velká, že již není schopen ve vztahu nadále setrvávat a rozhodne se vztah ukončit. Vztah nelze dle jeho názoru zachránit.
2. následujícím stádiem je stádium dyadickém kterého se účastní oba členové páru a jeden z nich sdělí druhému své rozhodnutí vztah ukončit.

3. Stádium sociální je situace, kdy pár souběžně oznámí svému okolí, že vztah je u konce nebo již ukončen byl
4. Posledním stádiem je stádiem úpravy hrobu, kdy si oba partneři utvářejí vlastní verzi toho, co se stalo, a zotavují se po rozchodu.

Stádia rozvodu manželství probíhají dlouhodobým procesem a to následovně:

1. Dá se definovat jako manželský nesoulad s následnou neschopností řešit rozpory vzájemnými kompromisy.
2. Následující stádium je nazýván jako manželský rozvrat, ve většině případů má dlouhodobější charakter, který podstatně zasahuje do některých z rodinných funkcí, což je funkce výchovná, emoční nebo ekonomická.
3. Poslední stádium je uváděn formální právní ukončení manželského vztahu, tedy rozvod. Mezi nejčastější příčiny statistiky uvádějí rozdílnost povah, nevěru, nezáměr o rodinu, alkoholismus, neshody, také finanční neshody, zlé nakládání nebo trestná činnost (Hartl, Hartlová, 2004).

Nesoulad, rozvrat či rozvod představují jedno z nejtěžších období v životě pro všechny. Má své aspekty etické, sociální, emoční, právní a velmi důležité aspekty psychologické. Je to období naplněné stresem a frustrací zásadních lidských potřeb. Toto období je obdobím, jehož důsledky mohou ovlivňovat účastníky rozvodu po celý další život.

K další frustraci, stresu a konfliktům dochází i v době rozvodu.

Dá se hovořit o třech stádiích:

- *Manželský (rodinný) nesoulad*
Prokazuje se snížená schopnost partnerů najít vhodné kompromisy a řešit rozpory. Vzniká z více či méně podstatných rozporů. Poměrně běžný tento rodinný nesoulad není nikým „diagnostikován“, přechází pouze v menší části případů v manželský (rodinný) rozvrat.
- *Manželský (rodinný) rozvrat*
Jedná se již o podstatnější postižení některé ze základních rodinných funkcí, tedy emoční, ekonomické nebo výchovné. Může být akutní nebo naopak dlouhodobý. Poté může přejít v rozvod.
- *Rozvod*
Je to formálním ukončením manželského vztahu dvou jedinců, krajním řešením v procesu rozvratu manželství. Je na rozdíl od rozvratu deklarován, kdy je podán

návrh na rozvod. Proběhne rozvodové řízení do děje, který byl ještě předtím pouze součástí rodinného života. Do procesu začínají vstupovat úřední instituce např. soudy, oddělení o péči o dítě, právníci apod. (Matějček, Dytrych, 2002).

1.1.4 Osamělost

„Osamělost je lidský pocit, který se může objevit náhle a zdánlivě náhodou, nebo v déle trvajících fázích. Osamělost lze cítit všude: když jsme sami nebo pohromadě s partnerem, někdy ve větší společnosti. Osamělí lidé pociťují tělesné i duševní symptomy“ (Wolfová, 1994, s. 44).

Po rozchodu následuje dlouhá cesta, plná pocitů úzkosti a bezmocnosti. Vyloučení ze společnosti a osamocení, zároveň jedince přepadají s nikdy nepoznanými ochromujícími pocity opuštěnosti. Je možné žít sám s minimálními pocity osamělosti, ačkoliv být sám může vést k pocitu osamělosti. Dokonce lze osamělost proměnit v uspokojivý stav samoty. Mezi osamělostí a samotou je výrazný rozdíl.

Osamělost znamená, že máme jediné přání, nebýt sám. Toužíme po společnosti. Sami se nudíme, cítím se osamělí, odmítáme se a nestačíme si.

Samota znamená, že se cítíme dokonce spokojeni, jsme fyzicky sami a přitom se cítím uvolnění.

K pocitu osamělosti nevede nevyhnutelně být sám. Pocity osamělosti vznikají tehdy, jestliže nejsme schopni, nenaučili jsme se, postarat se o vlastní uspokojení sami a sami si i poskytnout uznání. Vznikají, když v naší společnosti byli stále lidé, kteří z nás dokázali sejmut většinu problémů a vznikají rovněž tehdy, když nedokážeme dát smysl vlastnímu životu (Wolfová, 1994).

Jistě se každý z nás ne jednou cítil osamocen. Ten, kdo samotu neprožil, těžko se s ním o tomto problému mluví. Věřím, že do třicátého roku života každý cítil samotu alespoň jednou. Čím jsem starší, tím více mi připadá, že se samota stává bližší více a více lidem a to nejen v mém okolí. Lidé mají tendence lhát o tom, jak je jejich život naplněný do poslední chvíle, po mé zkušenosti vím, že to tak není a utváří si obraz pouze pro sebe samé a okolí.

Pocity osamělosti lze rozlišovat mezi momentálními, přechodnými a chronickými. Krátkodobé pocity izolace a osamění skoro u všech lidí nastávají, když

se např. přestěhujeme do jiného města nebo změním pracoviště. Taktéž rozchod s partnerem vede ke krátkodobým pocitům osamělosti, protože se cítíme od svého partnera odpoutáni. Ztratili jsme jeden vztah a musíme se přizpůsobit nové situaci, to může znamenat osamělost.

Schopnost žít sám a být se sebou spokojen má v sobě každý zdravý dospělý člověk. Doby úplné závislosti – tedy kojenecký věk přechází až do dospělosti, kdy si vytváříme stále větší nezávislost na druhé osobě. Tento proces však mnoho lidí přerušilo před dosažením úplné nezávislosti. Dům rodičů zaměnili za partnerský vztah, aniž by kdy žili nezávisle a sami. Naučit se se sebou sami se nemohli, i přesto byli spokojeni. Nejistili, že jsou schopni požadavky všedního dne plnit zcela sami. Namísto toho si vybrali partnera, který se je snažil podporovat ve všech směrech a učinil je šťastnými. Tito lidé jsou poté konfrontováni s dobou dospívání právě při rozchodu. Na svého partnera přenášeli zodpovědnost za své štěstí a život. Následně tedy považují partnera zodpovědného za jejich neštěstí a zároveň s partnerem ztrácejí svou oporu. Nyní začínají nalézat sami sebe po těch letech, kdy vnímali svou osobu pouze ve spojení s partnerem. Vžívají se do nové role a naučit se ji. Musí se naučit sami spát, sami vařit, bydlet, jednat s úřady, chodit ven, jezdit na dovolenou, vychovávat děti apod. Ze zkušenosti vím, že se tito opuštění lidé začnou obracet na své známé a přátele. Pokud to však byli společní přátele, stává se, že se stahují zpět a to mohli být často i velmi důvěrní přátele. Poté se člověk naučí obejít se bez dosavadních důvěrných přátel a známých a začne jednat zcela sám.

Většina dospělých nemá konkrétní představu o tom, jak žít samostatně a přitom být šťastni, jelikož už od dětství sníme o tom, jak v dospělosti najdeme „partnera svých snů“. Dá se říci, že nás společnost na život v „singlu“ ani nepřipraví. Můžeme říci, že větší část lidí nahlíží na osamocené jedince jako na podivíny, poustevníky, staré panny nebo staré mládence.

Osamocení lidé mohou být často pokládáni za neschopné a to z toho důvodu, že si nedokáží udržet partnera nebo se nedokáží někomu zalíbit. V posledních letech se tyto názory spíše uvolňují (Wolfová, 1994).

Hartl a Hartlová (2004) uvádí pojem single, z anglického jazyka přeloženo jako jednotlivý, jediný, svobodný. Definují jej ale z jiného pohledu, to znamená jako jedince žijícího ze svobodného rozhodnutí osaměle. S velmi častými sexuálními kontakty. Jedinec je přesvědčen o výhodách života bez závazků. V současné době je to stoupajícím trendem, především v USA, kde tvoří samostatně žijící jedinci až polovinu všech domácností, jemuž

se evropský trend pomalu přibližuje. To, že jde o narcistně zahleděné jedince, kteří se zbavují zodpovědnosti za druhého, případně za své blízké, a nejsou schopni se omezovat, říká psychoanalytický výklad.

V diplomové práci se zabývám ženami samoživitelkami, které nežijí samy z toho důvodu, že by chtěly, ale neměly na výběr. Žijí samostatně, pouze se svými dětmi. I přesto jsem zde tento pohled uvedla a to z toho důvodu, že lidé, kteří žijí sami, nejsou sami jen proto, že zůstali opuštěni, ale proto, že žít sami chtějí.

Každý, kdo náhle zůstane sám, zdánlivě se před ním objeví hora problémů, které musí začít řešit sám. Je to neznámá budoucnost a pomyšlení jedince, že to nezvládne, mohou vést k úzkosti.

Dále je napadají představy, že již nikdy nenaleznou náhradu za svého partnera a budou nuceni žít do konce života sami. Myslí si, že nebudou schopni sami přežít. Následně nemají chuť do života, nemají zájem. Reakcí je zalézt si do postele, ani ve dne nevytahovat rolety a celkově se uzavřít před společností. Jiní lidé začnou trpět ztrátou klidu a neschopností se soustředit. Někteří chodí spát s partnerovým pyžamem nebo používají jeho parfém, aby zahnali pocit osamělosti. Následkem toho zanedbávají svůj zevnějšek, byt i pracovní výkonnost zřetelně klesá. Opakem jsou lidé, kteří se naopak vrhnou do světa, mezi lidi. Potřebují je mít neustále kolem sebe a plánují si činnosti pro každý den, týden dopředu, jen aby se nemuseli konfrontovat s vnitřní prázdnotou. Nejdůležitější pro ně je, nepociťovat hlavně ten pocit prázdnoty, nijak zvlášť si tedy nevybírají lidi, se kterými budou trávit čas podle činnosti svého zájmu. Další jedinci se vrhají do velmi četných „milostných příběhů“, aby si dokázali, že ještě za něco stojí a aby nebyli sami.

Pro osamělého člověka je důležité akceptovat své pocity. Každý si musí v tomto stádiu projít pocity osamělosti a úzkosti. Tyto pocity napomáhají stát se samostatnějšími a aktivnějšími. Tím, že člověk začne zvládat rutinu běžného dne, získá tak vnitřní uspokojení. V budoucnu bude schopnější navázat rovnocenný vztah, bude v něm pocíťovat méně úzkosti a nebude se ho držet tak křečovitě. Bude schopný oboustranné úcty, ukázat více lásky a tolerance.

Pokud bude člověk navazovat vztah s myšlenkou, že nedokáže žít sám a spokojeně, je vydán protějšku na milost či nemilost. Stále bude ve strachu, že ztratí partnerovu přízeň, bude žít v úzkosti, láska zmizí. Bude žárlit na cokoliv, co se ocitne v partnerově blízkosti. Pokud se partner nebude chovat podle jeho představ, láska se změní v nenávisť.

Překonávání pocitu osamělosti probíhá ve dvou fázích.

- V první, nejtvrděší fázi jsou pocity vnitřní prázdnoty a osamělosti tak silné, že se nedoporučuje zvýšený pobyt o samotě. Jedinec by pouze hloubal, dráсал si nitro a litoval se.
- V druhé fázi se zbavuje závislosti na druhých. Musí se naučit žít sám, jinak bude v dalších fázích prožívat stále stejnou úzkost z osamění (Wolfová, 1994).

1.2 Děti a rozvod

Rodina je považována nepostradatelnou institucí nejen pro dospělého člověka, ale především pro dítě. Při předávání hodnot z generace na generaci je nezastupitelná, funguje tedy jako nejvýznamnější socializační činitel. Má možnost v rozhodující fázi ovlivňovat rozvoj osobnosti, stojí na počátku celkového vývoje osobnosti. Rodinu vnímáme jako hlavní oblast seberealizace.

U dnešní rodiny přestávají platit tradiční prvky. Není nutnou podmínkou rodinného života institucionální spojení zákonným manželským svazkem. Za poslední dobu výrazně přibylo soužití párů. Následně přibývá dětí, které se rodí mimo legitimní manželství. Kraus (2008) uvádí, že je těchto dětí přibližně třetina. I přesto, že tato soužití nejsou spojena legislativní cestou, přesto však mohou plnit všechny funkce rodiny.

1.2.1 Rodina a její funkce

Správné fungování rodiny je pro výchovu dítěte nezbytné. Rodina je v kontextu naší společnosti a kultury považována za základní společenskou jednotku.

„Rodina tvořená rodiči (rodičem) a dětmi bývá nazývána rodinou *nukleární* (jadernou). Rodinu rozšířenou o blízké příbuzné, prarodiče, strýce, tety apod. označuje termín *rodina rozšířená (velká)*. Rodina, v níž jedinec vyrůstá jako dítě, nazýváme *rodinou orientační*, rodinný svazek, který později samo zakládá, označujeme jako *prokreační*. Z hlediska průběhu socializace má zásadní význam, do jaké míry se daří rodině vypořádat s funkcemi, které má plnit. Hovoříme proto o rodině *funkční* (všechny své funkce plní přiměřeně) a *afunkční* (rodina nezvládá své základní funkce, je vnitřně rozkládána a zásadně je narušován i socializační vývoj dítěte), (Kraus, 2008, s. 80).

Mezi základní funkce rodiny zejména patří:

- Funkce reprodukční – jednou z nejprimárnějších funkcí rodiny je přivádět na svět potomky, postarat se a zajistit podmínky pro jejich další optimální vývoj.
- Funkce ekonomicko-zabezpečovací – předpokládá se, že se rodina bude podílet na výrobě i spotřebě.
- Funkce emocionální – pocit bezpečí a jistoty, citové zázemí, to vše by měla rodina poskytovat svým členům.
- Funkce výchovná a socializační – vytváření vhodného prostředí pro rozvoj potenciálu dítěte, jeho schopností a následně jej připravit na vstup do společnosti (Krčmářová, 2007).

Kraus (2008) uvádí mimo jiné následující dvě funkce rodiny:

- Funkce ochranná – neboli zaopatřovací, pečovatelská. Spočívá v zajišťování životních potřeb nejen pro děti, ale celou rodinu. Životní potřeby jsou myšleny biologické, hygienické a zdravotní. Před rokem 1989 tuto funkci zastával z části stát (povinné preventivní prohlídky, ozdravovny aj.). Po roce 1990 se očekává od rodiny větší spoluúčast na plnění této funkce (preventivní zubní prohlídky již nejsou organizovány školou, pacient více přispívá na zdravotní péči, zanikají ozdravovny, pacienti jsou z nemocnic dříve pouštěny do domácího léčení apod.).
- Rodina je institucí, která by měla pamatovat na zábavu, relaxaci a rekreaci. Aktivity tohoto typu mají největší význam, protože se týkají všech členů rodiny. Do jaké míry tráví všichni členové rodiny pohromadě svůj volný čas, jakým způsobem tráví dovolené, jakým se věnují činnostem, tím se projeví, jak rodina tuto funkci plní.

Dá se říci, že naše společnost počítá i s možností rozpadu rodiny a následně pomocí právních předpisů a norem zajišťuje naplňování jejích funkcí. V nemálo případech se rodičům daří i po rozpadu jejich manželství poskytovat potřebné zázemí a zajišťovat jejich zdravý rozvoj ve všech oblastech (Krčmářová, 2007).

1.2.2 Rozvod z pohledu dítěte

Není potřeba zdůrazňovat, že počet rozvodů neustále roste, za poslední půl století prudce stoupl. V současnosti se na území České republiky počítá s přibližně třiceti tisíci rozvody. Je tedy ohroženo více než čtyřicet tisíc dětí různých věkových skupin (Matějček, Dytrych, 2002).

Pro dospělé nemusí být někdy snadné uvědomit si hranice dětského chápání. Jejich chápání je závislé na věku a vyspělosti dítěte a z části na jejich dlouhodobém vztahu k oběma rodičům a na míře důvěry, kterou k oběma chovají.

Na dospělých spočívá hlavní rozhodnutí. Pokud dětem pozorně naslouchají a vědí, jak které dítě co prožívá, mohou ovlivnit zásadní uspořádání celé situace. Děti mají zájem chápat, co je to rozvod a proč k němu dochází zrovna v jejich rodině. Vnímají i situace jiných rodin, kde se rodiče také hádají, ale přesto spolu zůstávají i nadále. Na rodičích je nyní úloha, jak dětem vysvětlit, proč zrovna oni se rozvádějí.

Rozchodem rodičů mohou děti získat hlavně to, že nepřátelství mezi rodiči buď zeslábně, nebo dokonce zcela vymizí. Nemusí to platit vždy. V mnoha případech se nepřátelské pocity v době rozchodu naopak vyostří. Klidnější prostředí po rozchodu rodičů však získá většina dětí, v němž se mohou začít hojit jizvy způsobené vzájemným nepřátelstvím obou rodičů. Nemusí to však znamenat, že napětí z nepříjemné situace přestane existovat. Následující měsíce přetrvává nejistota z výsledků.

Na otázku, zda by bylo lepší, kdyby spolu rodiče zůstali, i nadále většina dětí odpoví, že ano. Naučily se hádky vnímat jako běžné, naučily se zvládat nepřátelství a osvojily si strategie, jak se nejlépe vyrovnat se situací, která se stala nedílnou součástí jejich života. Nevnímají hněvivá slova za dveřmi, pouze je slyší. Jsou připravené seběhnout, pokud dojde k násilí. Opět prožívají svůj každonoční strach, kdy tatínek přijde domů opilý, nebo se zavrou za maminkou dveře po hádce. Ale co když už se domů nevrátí? Nosí v sobě jistou míru úzkosti, ale svou rodinu nevnímají o nic hůře, než rodiny svých kamarádů (Smith, 2004).

Co se týče rozvodů, nejvíce jsou situací postiženy děti. Ztrácejí tímto širší rodinu, jeden z důležitých životních vzorů. Mohou přicházet o pocit bezpečí, jistoty a hlavně lásky (Hartl, Hartlová, 2004).

Rozhodnutí se rozvést může vycházet z odvahy či zbabělosti, nebo prostě už není jiná možnost. Někdy může být jedinec postaven před hotovou věc, se kterou je nutné

se postupem času vyrovnat. Pro jedince může být rozvod dobrý, nebo také i špatný. Avšak pro děti znamená rozvod ztrátu a zmatek (str. 95, Colorosová, 2000).

Děti nemají možnost o rozvodu rozhodovat, prakticky se jim celý proces vyhne, nikdo se jich neptá, co by si přály, možná až tehdy, kdy se rozhoduje o tom, s kým chce dítě žít. Zvykly si na určitý stereotyp, stabilitu domova a najednou je vše úplně jinak. Pro partnery to často znamená změna bydliště popřípadě změna zaměstnání. Tyto ztráty jsou pro všechny skutečné a hlavně na toto nesmí rodiče u dětí zapomínat. Pro ženu či muže se často velmi uleví, když se dostanou pryč z nefunkčního vztahu, u dětí však nelze čekat, že se jim také uleví a budou se tvářit, jako by se nic nestalo.

Nelze ztotožnit dva rozvody, každý probíhá zcela jinak. Jejich průběh nemůže být stejný. To, jaký dopad bude na děti rozvod mít je závislé na jejich emocionální a psychické vyspělosti, chápání situace a také chování rodičů. Celkové rozvodové řízení má na děti větší negativní dopad než například chudoba, finanční problémy, změna školy nebo několikaleté hádky rodičů z důvodu vážných manželských problémů. Vše, co se týče rozvodu má na dítě velmi negativní dopad, proto by měli být rodiče nést za vše zodpovědnost a minimalizovat hromadění negativních faktorů na vývoj dítěte. V tuto chvíli by měli rodiče zmírňovat negativní dopady na dítě a to například tak, že dítěti nabídnou svou přítomnost, zájem a ochotu naslouchat. Jakmile se urovnají partnerské problémy dohodou, je dobré zvýšit zájem o potřeby dítěte (Colorosová, 2000).

S rozchodem obvykle mívají osamělí rodiče silné a protikladné pocity. Všeobecně se dá říci, že se jedná o smutek či zklamání, někdy dokonce i zoufalství z rozpadu vztahu. Rodič, který rozchod podnítl, může dokonce tyto pocity také prožívat. Dá se říci, že rozchod je obtížným a složitým obdobím pro každého.

Budeme-li se zabývat pojmem rodinné vzorce, dospějeme ke zjištění, že existuje mnoho různých rodinných vzorců. Až jedna třetina žen nežila přímo s otcem svých dětí. Pocity osamělých matek mohou být zcela odlišné, než pocity matek, které se s partnerem rozvedly nebo rozešly. Počet těchto žen stále roste a jedná se spíše o mladší ženy. Některé své osamělosti mohou litovat, jiné jí vítají a těší se na to, že budou s dětmi šťastnější. Následně žijí s matkou a děti často vychovává babička nebo některé žijí v láskyplném lesbickém vztahu. Prospěchu z péče a zájmu rozšířené rodiny se tak těší děti, jímž tato situace nahrává. Je pravděpodobné, že děti obklopené láskyplnými vztahy nežijící v chudobě se budou vyvíjet dobře, i přesto, že nikdy nepoznaly svého otce (Smith, 2004).

Nelze zpochybnit to, že některé rozvody jsou pro blaho dítěte nutné. A to zvláště tehdy, kdy vidíme, že dítě emocionálně či psychicky strádá (sexuální zneužívání, týrání apod.). Je také evidentní, že jeden rodič je schopen dítě správně vychovat, ať už je rozvedený, ovdovělý nebo svobodný a pokud se řídí potřebami dítěte.

Dítě v předškolním věku neumí mluvit o svých starostech. Upozorňuje na sebe poruchami chování a celou svou bytostí emocionálně reaguje na katastrofu. Samo není schopno pochopit a zpracovat rozchod rodičů. Jen velmi malému počtu rodičů se podaří uchránit své děti utrpení a to tak, že se k sobě navzdory rozchodu chovají velkoryse, přátelsky a tolerantně.

Tam, kde se láska změnila v nenávist, dochází k rozchodu a dítě se tak stává předmětem sporu. Přetahují se o něho obě strany a dítě se musí rozdělovat. Rozvod znamená pro dítě opak bezpečí. Je vystavováno dlouhodobé zkoušce. Tím, že se od sebe rodiče odstěhují, neznamená to, že by se dítě uklidnilo. Pro dítě věc stále pokračuje. V jistém stupni vývoje, kdy všechno vztahuje na sebe a cítí se středem všeho dění, se cítí na sporech a hádkách spoluviníkem:

- Rodičem, který od rodiny odchází se cítí být nemilováno a opuštěno. Má pocit, že pro něho nemá žádnou cenu.
- Pokud dítě s jedním z rodičů odchází z hnízda, může se cítit vinno tím, že opustilo druhého rodiče popřípadě i sourozence. Ztrácí tím svůj svět, důvěrně známý byt, kočku, sousedy, kamarády, školku apod.
- Cítí, že mužský a ženský prvek stojí proti sobě v nepřátelství, protože už nezažívá jednotu rodičů. Aby tento dojem překonalo, stojí ho to mnoho sil. Nejtěžší období pro něho bude, až se začne ztotožňovat se vzorem stejného pohlaví, kdy si začne uvědomovat svou pohlavní identitu.

Dospělý má tu šanci, že rozvodem vyřeší své problémy, dítě však tuto možnost na výběr nemá. Při každém kontaktu s rodičem se jeho problémy stále obnovují (Prekopová, Schweizerová, 2003).

1.2.3 Následky

Četné výzkumy ukázaly, že neexistuje věk, ve kterém by dítě rodinným rozvratem netrpělo.

Následky nejsou často rozpoznány včas ani vlastními rodiči či blízkými, toto je důležité, aby si rodiče uvědomili, ať chtějí či ne, dítě zkrátka vystavováno zvláštnímu druhu psychické zátěže. Nejedná se totiž jen o důsledky, které by se začaly objevovat bezprostředně po rozchodu a okamžitě, ale o takové mechanismy, které se začnou projevovat ve vzorcích chování dítěte později, třeba až v období puberty, či dokonce až na začátku jeho dospělosti. Toto je možné dokázat tím, že do extrémně mladých manželských svazků vstupují mladí muži a dívky především z rozvedených rodin, kde se sama matka vdávala ve velmi brzkém věku (Matějček, Dytrych, 2002).

Mezi nejčastější následky, které se mohou důsledkem rozpadu manželství projevit, je špatná školní docházka. Na základě mé praxe vím, že je velmi častý. Projevuje se především ve zhoršeném prospěchu žáka, i přesto, že dítě předtím velmi dobře prospívalo. V důsledku trvalého stresu se v dítěti objevuje stále více napětí a úzkosti, to vede ke zhoršení koncentrace a tedy ke špatnému školnímu výkonu. Rodiče si následně mezi sebou vyčítají, že špatný školní prospěch je důsledkem nesprávné výchovy jednoho či druhého a dítě za špatný výkon trestají. Škola se dítěti stává zdrojem utrpením, ztrácí o ni zájem. Následně se zhoršuje výkonnost a tím se bludný kruh uzavírá. Je třeba zdůraznit, že mezi chlapci a dívkami existují v tomto smyslu dosti výrazné rozdíly. U chlapců je zhoršení školního prospěchu také podmíněno jejich nekonformním, často až agresivním chováním, které je výsledkem trvajících frustrací. U dívek je proces zhoršení školního výkonu poněkud méně nápadný. Dívky z rozvedených rodin se více stáhnou do sebe, jejich chování není tolik nekonformní, avšak úzkost a s ní související poruchy se také projevují. Je dobré zmínit také komplikovanější situací, kdy dítě ještě před rozvratem rodiny a rozvodem rodičů trpěly některými poruchami psychického vývoje (Matějček, Dytrych, 2002).

K celkovému obrazu toho, čím vším je dítě rozvedených rodičů stresováno a frustrováno, zapadá následující důležitá okolnost. V řadě dalších evropských států nebo USA nehrají tak důležitou roli jako v našich podmínkách vztahy v tzv. širší rodině, tj. babičky, dědové, strýcové, tety apod. Rozvodem se velice často naruší tyto rodinné vztahy, které je potřeba pro identifikaci dítěte s dospělými, zruší se zázemí, kde nalézá největší pocit bezpečí a jistoty. Někteří prarodiče se po rozvodu svých dětí začnou navzájem obviňovat, leckdy i nenávidět a v důsledku toho přestanou akceptovat i dítě, ke kterému měli vždy pozitivní vazby (Matějček, Dytrych, 2002).

1.2.4 Doplněná rodina, příchod nového partnera matky či partnerky otce

„Doplněnou rodinou rozumíme rodinné společenství, v němž jeden z manželského páru je vlastním biologickým rodičem a druhý je tzv. nevlastní“ (Matějček, Dytrych, 1994, s. 154).

Další faktor, který dítě stresuje je příchodem nového partnera nebo partnerky rodiče. Je často nuceno se nechtěně seznamovat a to i později důvěrně, kdy se na něm vyžaduje mazlení a láska, kterou dítě, alespoň z počátku, necítí. To může vést až k chaotickému chápání světa, lidských vztahů a hodnot. Dítě těžko hledá odpověď na otázku, kdo je má i nemá rád, kdo je špatný nebo kdo je dobrý, spravedlivý či nespravedlivý. Tato atmosféra následně vyústí v nedostatek sebevědomí, které se projeví v nedůvěře k lidem obecně (Matějček, Dytrych, 2002).

Otázka nevlastního rodičovství je v dnešní době, kdy je vysoká frekvence rozvodů zajisté nezanedbatelnou. Své problémy spíše zatajovat nebo je uvádět do souvislosti s jinými skutečnostmi rodinného života než se svým nevlastním rodičovstvím mívají tendenci noví rodiče. Příchod nového člena do rodiny, znamená vždy vážný zásah do rodinného systému. Vytváří se nový subsystém či nové subsystémy, ve kterých si noví příchozí hledá své místo. Následkem toho dochází k utváření nových spojení a k rozrušení starých. Souběžně s tím vzniká i subsystém vlastní rodič – nový nevlastní rodič. Na straně jedné to může u dítěte vyústit v negativní postoje vůči nevlastnímu rodiči (nevraživost, žárlivost, odpor apod.), na straně druhé naopak snahu vetřít se do přízně nové blízké osoby a tím si tak vynahradiť dosavadní deprivaci citových potřeb. V častých případech dochází ke kombinaci jednoho i druhého.

Jedním z nejzávažnějších rozdílů oproti vlastní originální rodině je fakt, že v tomto případě má dítě zpravidla ještě jednoho rodiče někde jinde a svým způsobem patří do rodin dvou. Problém „vlastní - nevlastní“ zastiňuje vše ostatní, pakliže se pro mnohé děti stává natolik dominantní, případně vše ostatní poznamenává. Můžeme se tak setkat s tíživým konfliktem dětí loajality vůči vlastnímu rodiči, tomu vzdálenému, málo známému, mnohdy idealizovanému nebo úplně vysněnému, a nevlastnímu, tomu každodennímu, přítomnému, známému, náročnému, trestajícimu apod.

Dítěti se mění, rozšíří se sociální zázemí novými dědečky, babičkami, tety a strýci či novými přáteli, kdežto staří již mohou postupně odpadávat. K posílení stability nové rodiny připadá významná role právě prarodičům. Nové babičky a dědečkové jsou svým

způsobem pro děti samozřejmostí než noví rodiče. Pro děti bývá lehčí přijmout „cizí“ prarodiče a připravovat si cestu jejich prostřednictvím k přijetí „cizí“ osoby v citově mnohem závažnější a náročnější funkci nového rodiče. Ne vždy jsou schopni babičky a dědečkové tuto funkci plnit. Občas i oni mohou být zatíženy pocity viny za nezdar předchozího svazku svých dětí, mají svůj názor na představu o věrnosti a zradě, iracionálnímu postoji k vlastnímu a nevlastnímu rodičovství (Matějček, Dytrych, 1994).

1.3 Právní aspekty týkající se žen samoživitelek

1.3.1 Státní sociální podpora

Státní sociální podpora, kterou se stát podílí na krytí nákladů na výživu a ostatní základní osobní potřeby dětí a rodin, poskytuje ji i při některých sociálních situacích je základem pro určitou skupinu obyvatelstva, které je na podpoře přímo závislé. Poskytována je v závislosti na výši příjmu. Náklady na státní podporu hradí stát.

Státní sociální podpora je vymezena v zákoně č. 117/1995 Sb.

„Tento zákon se použije na právní vztahy, které nejsou upraveny přímo použitelným předpisem Evropských společenství v oblasti státních sociálních dávek uvedených.

Dávky státní sociální podpory jsou:

a) dávky poskytované v závislosti na výši příjmu

1. přídavek na dítě,
2. příspěvek na bydlení,
3. porodné,

b) ostatní dávky

1. rodičovský příspěvek,
2. dávky pěstounské péče,
3. pohřebné.

Orgány státní sociální podpory, které vykonávají státní správu podle tohoto zákona, jsou:

a) Úřad práce České republiky - krajské pobočky a pobočka pro hlavní město Prahu (dále jen „krajská pobočka Úřadu práce“),

b) krajské úřady a Magistrát hlavního města Prahy (dále jen „krajský úřad“).

Státní správu podle tohoto zákona vykonává též Ministerstvo práce a sociálních věcí.

Výkon působnosti krajských úřadů podle tohoto zákona je výkonem přenesené působnosti.

Státní sociální podporu podle tohoto zákona provádějí

a) krajské pobočky Úřadu práce v územních obvodech stanovených jiným právním předpisem

b) krajské úřady“ (<http://www.zakonycr.cz/seznamy/117-1995-sb-zakon-o-statni-socialni-podpore.html>).

Přídavek na dítě

Přídavek na dítě je základní dlouhodobou dávkou poskytovanou rodinám s dětmi. Nárok mají rodiny s příjmem do 2,4násobku životního minima. Přídavek na dítě je poskytován ve třech výších podle věku dítěte.

VĚK NEZAOPATŘENÉHO DÍTĚTE	PŘÍDAVEK NA DÍTĚ V KČ MĚSÍČNĚ
do 6 let	500
6 – 15 let	610
15 – 26 let	700

Rodičovský příspěvek

Nárok na rodičovský příspěvek má rodič, který po celý kalendářní měsíc osobně, celodenně a řádně pečuje o dítě, které je nejmladší v rodině. Rodičovský příspěvek je stanoven ve čtyřech výměrách daných v pevných měsíčních částkách - zvýšené (11 400 Kč), základní (7 600 Kč), snížené (3 800 Kč) a nižší (3 000 Kč).

Rodič si může zvolit čerpání rodičovského příspěvku po dobu dvou, tří nebo čtyř let. Volbou doby čerpání si rodič zároveň volí i k ní příslušnou výši příspěvku, a to:

- rychlejší čerpání rodičovského příspěvku – po peněžitě pomoci v mateřství (dále jen PPM) ve zvýšené výměře (11 400 Kč) do 24 měsíců věku dítěte; o tuto formu čerpání však může požádat pouze rodič, který má nárok na PPM ve výši alespoň 380 Kč za kalendářní den;
- klasické čerpání - po PPM v základní výměře (7 600 Kč) do 36 měsíců věku dítěte; o tuto formu čerpání může požádat pouze rodič, který má nárok na PPM;
- pomalejší čerpání - po PPM nebo od narození dítěte (nevznikl-li nárok na PPM) v základní výměře (7 600 Kč) do 9 měsíců věku dítěte a dále ve snížené výměře (3 800 Kč) do 48 měsíců věku dítěte (<http://www.mpsv.cz/cs/2>).

O vybranou dobu a výši čerpání rodičovského příspěvku musí rodič písemně zažádat na příslušném úřadě státní sociální podpory na základě předepsaného formuláře. O rychlejší čerpání musí rodič požádat nejpozději ve druhém kalendářním měsíci následujícím po měsíci, ve kterém nejmladší dítě dosáhne 22 týdnů života, resp. ve kterém současně narozené nejmladší děti dosáhnou věku 31 týdnů života. O klasické čerpání musí rodič požádat nejpozději v kalendářním měsíci, ve kterém nejmladší dítě dosáhne 9 měsíců věku. Pokud rodič nepožádá o rychlejší či klasické čerpání rodičovského příspěvku, je mu po 9. měsíci věku dítěte vyplácen rodičovský příspěvek v režimu pomalejšího čerpání, tzn. ve snížené výměře. Dobu a výši čerpání rodičovského příspěvku je možné zvolit pouze v rozhodných obdobích. Po učiněném rozhodnutí je vybraná možnost čerpání již nezměnitelná a nelze ji uplatňovat zpětně, a to ani při střídání rodičů v pobírání rodičovského příspěvku.

U zdravotně postižených dětí má rodič nárok ode dne posouzení dítěte jako dítěte dlouhodobě zdravotně postiženého nebo dlouhodobě těžce zdravotně postiženého na rodičovský příspěvek v základní výměře (7 600 Kč) do 7 let věku dítěte, a to bez ohledu na dříve zvolenou možnost čerpání rodičovského příspěvku (před posouzením zdravotního stavu dítěte). Pokud tomuto dítěti náleží příspěvek na péči (podle zákona o sociálních službách), má rodič nárok na rodičovský příspěvek v poloviční výši. Pokud rodič pečuje o dítě dlouhodobě zdravotně postižené nebo dlouhodobě těžce zdravotně postižené a toto dítě nepobírá příspěvek na péči, náleží rodičovský příspěvek v nižší výměře (3 000 Kč) od 7 do 15 let věku dítěte.

Příjmy rodiče nejsou sledovány. Rodič může při nároku na výplatu rodičovského příspěvku zlepšovat sociální situaci rodiny výdělečnou činností, ale musí v této době zajistit péči o dítě jinou zletilou osobou (<http://www.mpsv.cz/cs/2>).

Sociální příplatek

Cílem této dávky je pomáhat nízkopříjmovým rodinám se zdravotně postiženým členem krýt náklady spojené se zajišťováním potřeb jejich dětí. Nárok na sociální příplatek je závislý na stanovené hranici příjmů v rodině, která v předchozím kalendářním čtvrtletí musí být nižší než dvojnásobek životního minima rodiny. Nárok na sociální příplatek mají rodiny, kde rodiče pečují alespoň o jedno nezaopatřené dítě, které je dlouhodobě nemocné, dlouhodobě zdravotně postižené nebo dlouhodobě těžce zdravotně postižené, nebo je-li alespoň jeden z rodičů dlouhodobě těžce zdravotně postižený nebo je nezaopatřeným dítětem, které je dlouhodobě zdravotně postižené nebo dlouhodobě nemocné.

Příspěvek na bydlení

Touto dávkou stát přispívá na náklady na bydlení rodinám a jednotlivcům s nízkými příjmy. Nárok na příspěvek na bydlení má vlastník nebo nájemce bytu přihlášený v bytě k trvalému pobytu, jestliže 30 % (v Praze 35 %) příjmů rodiny nestačí k pokrytí nákladů na bydlení a zároveň těchto 30 % (v Praze 35 %) příjmů rodiny je nižší než příslušné normativní náklady stanovené zákonem.

Porodné

Touto dávkou se rodině s nízkými příjmy jednorázově přispívá na náklady související s narozením prvního dítěte. Nárok na porodné je vázán na stanovenou hranici příjmů v rodině, která v kalendářním čtvrtletí předcházejícím narození dítěte musí být nižší než 2,4násobek životního minima rodiny. Výše porodného činí nyní 13 000 Kč na první živě narozené dítě.

Pohřebné

Na pohřebné má nárok osoba, jež zajistila pohřeb nezaopatřenému dítěti, nebo osobě, která byla rodičem nezaopatřeného dítěte, a to za podmínky, že zemřelá osoba měla ke dni úmrtí trvalý pobyt na území ČR. Výše pohřebného je stanovena pevnou částkou 5 000 Kč (<http://www.mpsv.cz/cs/2>).

1.3.2 Hmotná nouze

Pomoc v hmotné nouzi je velmi často přiznávána ženám samoživitelkám v azylových domech. Z praxe vím, že když se tyto ženy ocitnou v kritické situaci, nutně tuto pomoc potřebují. Velmi častým příkladem je případ ženy, které vzal většinu finančních prostředků přítel, se kterým žila. Sociální pracovníce rozhodla, že pokud se od něho neodstěhuje, dočasným opatřením bude předání dětí do dětského domova, dokud se situace nezlepší. Žena se rozhodla od přítele odejít do azylového domu, do té doby, než se pro ni neuvolní městský sociální byt. Do azylového domu přišla naprosto bez prostředků, proto jí byla přiznána dávka v hmotné nouzi, tzn. příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení i mimořádná okamžitá pomoc.

Systém pomoci v hmotné nouzi

- Upravuje ji zákon **č. 111/2006 Sb.**, o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů.
- Je moderní formou pomoci osobám s nedostatečnými příjmy, motivující tyto osoby k aktivní snaze zajistit si prostředky k uspokojení životních potřeb. Je jedním z opatření, kterými Česká republika bojuje proti sociálnímu vyloučení.
- Vychází ze základní myšlenky, že každá osoba, která pracuje, se musí mít lépe než ta, která nepracuje, popřípadě se práci vyhýbá.

Zákon o pomoci v hmotné nouzi

- Vymezuje sedm situací spojených s nedostatečným zabezpečením základní obživy, bydlení a mimořádnými událostmi.
- Napomáhá řešení některých nárazových životních situací. Stanovuje, že každá osoba má nárok na poskytnutí základních informací, které vedou nejenom k řešení její současné tíživé situace, ale i k předcházení vzniku hmotné nouze. Nedílnou součástí pomoci v hmotné nouzi je sociální práce s klienty.

Osoba v hmotné nouzi

- Jde v zásadě o stav, kdy osoba či rodina nemá dostatečné příjmy a její celkové sociální a majetkové poměry neumožňují uspokojení základních životních potřeb na úrovni ještě přijatelné pro společnost. Současně si tyto příjmy nemůže

z objektivních důvodů zvýšit (vlastní prací, uplatněním nároků a pohledávek, prodejem nebo využitím majetku) a vyřešit tak svoji nelehkou situaci vlastním přičiněním (<http://www.mpsv.cz/cs/5>).

V hmotné nouzi není osoba,

- která prokazatelně neprojevuje snahu zvýšit si příjem vlastním přičiněním,
- která není v pracovním nebo obdobném vztahu, nevykonává samostatnou výdělečnou činnost a není vedena v evidenci uchazečů o zaměstnání,
- která je vedena v evidenci uchazečů o zaměstnání a bez závažných důvodů odmítla vykonávat krátkodobé zaměstnání nebo zúčastnit se v cíleném programu k řešení zaměstnání,
- které nevznikl nárok na nemocenské nebo jí náleží ve snížené výši, a to z důvodu, že si přivodila pracovní neschopnost úmyslně,
- která je osobou samostatně výdělečně činnou a její příjem po odečtení přiměřených nákladů na bydlení nedosahuje částky živobytí proto, že se nepřihlásila k nemocenskému pojištění,
- které za neplnění povinností zákonného zástupce dítěte spojených s řádným plněním povinné školní docházky byla uložena sankce,
- která nastoupila výkon zabezpečovací detence nebo trestu odnětí svobody nebo byla vzata do vazby (tato skutečnost trvala po celý kalendářní měsíc),
- které se poskytuje ústavní péče v psychiatrické léčebně nebo v léčebně pro dlouhodobě nemocné déle než 3 měsíce.

Dávky a jejich výplata

- Dávkami, kterými se řeší pomoc v hmotné nouzi, jsou:
 1. příspěvek na živobytí
 2. doplatek na bydlení
 3. mimořádná okamžitá pomoc
- O dávkách pomoci v hmotné nouzi rozhodují a vyplácejí je pověřené obecní úřady.

Příspěvek na živobytí

- Je základní dávkou pomoci v hmotné nouzi, která pomáhá osobě či rodině při nedostatečném příjmu.
- Nárok na příspěvek na živobytí vzniká osobě či rodině, pokud po odečtení přiměřených nákladů na bydlení nedosahuje příjem této osoby či rodiny částky živobytí.
- Částka živobytí je stanovena pro každou osobu individuálně, a to na základě hodnocení její snahy a možností. Pro stanovení živobytí rodiny se jednotlivé částky živobytí osob sčítají. Částka živobytí se odvíjí od částek životního a existenčního minima.
- Částka živobytí u osoby, která dluží na výživném pro nezletilé dítě částku vyšší než trojnásobek stanovené měsíční splátky nebo která nepředloží na výzvu individuální akční plán vypracovaný úřadem práce, činí částku existenčního minima případně zvýšenou z důvodu dietního stravování.
- Částka živobytí u osoby, která pobírá příspěvek na živobytí déle jak 6 měsíců, činí částku existenčního minima případně zvýšenou z důvodu dietního stravování. Toto neplatí u osoby, u které se nezkoumá možnost zvýšit si příjem vlastní prací, osoby pobírající podporu v nezaměstnanosti nebo podporu při rekvalifikaci, osoby, která má příjem z výdělečné činnosti, osoby, která je invalidní v prvním nebo ve druhém stupni a osoby, která vykonává veřejnou službu v rozsahu alespoň 20 hodin v kalendářním měsíci.
- Je specifikována a rozšířena forma vyplácení příspěvku na živobytí, a to prostřednictvím poukázky a elektronického platebního prostředku.
- Výše příspěvku na živobytí se stanovuje jako rozdíl mezi živobytím osoby či rodiny a jejich příjmem, od kterého se odečtou přiměřené náklady na bydlení. (Přiměřené náklady na bydlení jsou náklady na bydlení, maximálně však do výše 30 %, v Praze 35 %, příjmu osoby či rodiny), (<http://www.mpsv.cz/cs/5>).

Doplatek na bydlení

- Druhá dávka pomoci v hmotné nouzi řeší nedostatek příjmu k uhrazení nákladů na bydlení tam, kde nestačí vlastní příjmy osoby či rodiny včetně příspěvku na bydlení ze systému státní sociální podpory.

- Dávka je poskytována nájemci nebo vlastníku bytu, který má nárok na příspěvek na živobytí a na příspěvek na bydlení.
- Zákon umožňuje poskytnout doplatek na bydlení i ve výjimečných případech, kdy žadatel nemá nárok na příspěvek na živobytí, případně i žadatel, který nemá nárok na příspěvek na bydlení, protože využívá jinou než nájemní formu bydlení.
- Výše doplatku na bydlení je stanovena tak, aby po zaplacení odůvodněných nákladů na bydlení (tj. nájmu, služeb s bydlením spojených a nákladů za dodávky energií) zůstala osobě či rodině částka živobytí (<http://www.mpsv.cz/cs/5>).

Mimořádná okamžitá pomoc

Je poskytována osobám, které se ocitnou v tíživých situacích, které je nutné bezodkladně řešit. Zákon stanovuje pět takových situací:

1. Nejsou plněny podmínky hmotné nouze, ale v případě neposkytnutí pomoci osobě hrozí vážná újma na zdraví. Dávku lze poskytnout v částce, která doplní příjem osoby do výše existenčního minima (v případě nezaopatřeného dítěte do životního minima).
2. Postižení vážnou mimořádnou tíživou událostí (živelní pohroma, větrná pohroma, ekologická havárie, požár apod.) Dávku lze poskytnout až do výše 15násobku částky životního minima jednotlivce, tj. až do výše 46 890 Kč.
3. Nedostatek prostředků k úhradě jednorázového výdaje spojeného např. se zaplacením poplatku za vystavení duplikátů osobních dokladů nebo v případě ztráty peněžních prostředků. Dávku lze poskytnout až do výše tohoto jednorázového výdaje.
4. Nedostatek prostředků k nákupu nebo opravě předmětů dlouhodobé potřeby nebo k uhrazení odůvodněných nákladů vznikajících v souvislosti se vzděláním nebo se zájmovou činností nezaopatřených dětí. Dávku lze poskytnout až do výše těchto výdajů, maximálně však v průběhu kalendářního roku do výše 10násobku částky životního minima jednotlivce, tj. až do částky 31 260 Kč.
5. Ohrožení sociálním vyloučením. Jde např. o situace osob vracejících se z vězení, z dětského domova a z pěstounské péče po dosažení zletilosti nebo po ukončení léčby chorobných závislostí. Dávku lze poskytnout až do výše 1000 Kč. V průběhu roku může být poskytnuta opakovaně, součet však nesmí překročit 4násobek částky

životního minima jednotlivce, tj. maximálně částku 12 504 Kč (<http://www.mpsv.cz/cs/5>).

Řízení o přiznání dávky

- Řízení o přiznání dávek je zahájeno na základě podání žádosti na předepsaném tiskopisu, který je k dispozici na pověřených obecních úřadech nebo ho lze nalézt na internetových stránkách MPSV.
- Žádosti o dávky pomoci v hmotné nouzi se podávají na sociálních odborech pověřených obecních úřadů podle místa trvalého pobytu občana.
- V rámci řízení se posuzuje, zda je osoba či rodina skutečně v hmotné nouzi a zda splňuje podmínky nároku na příslušnou dávku. V konečné fázi se pak stanovuje výše dávky. Jednotný postup na celém území České republiky zabezpečuje jednotný informační systém a aplikační program (<http://www.mpsv.cz/cs/5>).

Od 1. ledna 2012 nabyde účinnosti sociální reforma. Výše uvedené zákony uvádím v platnosti do konce roku 2011.

Cílem navržených změn v sociálním systému je efektivní systém správy veřejných prostředků určených pro sociální oblast a pomoc v samotném procesu administrace a vyplácení dávek. Ke snížení celkového objemu vyplácených prostředků na úkor příjemců dávek sociální ochrany nedojde. Zjednodušením systému se dosáhne úspory, dojde k jeho zlevnění a celkovému zefektivnění (<http://socialniporadce.mpsv.cz/cs/269>).

1.4 Důsledky vyplývající ze situace žen samoživitelek

Za důsledky lze považovat celkově životní problémy jako součást života žen samoživitelek, následně prokázaný a jednoznačný problém žen samoživitelek a tím mám na mysli chodbu, nedostatečné finanční zaopatření. V mém okolí znám snad ani jednu ženu samoživitelku, která by neřešila problém financí, kterých má evidentně nedostatek.

Za velmi důležitý problém a důsledek považuji téma zabývající se syndromem zavrženého rodiče.

1.4.1 Životní problémy obecně jako zátěž

„Do kategorie náročné životních situací jsou řazeny:

- a) konflikt – rozpor mezi dvěma tendencemi,
- b) frustrace – zmaření na cestě k cíli,
- c) stres – nadměrná zátěž.

Způsoby vyrovnávání se s těmito situacemi jsou v odborné literatuře děleny do dvou skupin: agrese a úniku. Agrese je používána k čelnímu odstranění překážek, je-li úspěšná, má sklon se opakovat. Spolu s vývojem společnosti dochází k posunu od „mužnosti“ fyzické, ke statečnosti „morální“. Vztah mezi normou a patologií není jednoduchý, často však platí, že kdo neumí agresivitu projevit (sociálně více či méně přijatelným způsobem), je více ohrožen možnostmi psychosomatických potíží. K nejčastějším agresivním technikám patří: přesunutí agrese z jedné osoby na jinou nebo na věc, též přesunutí agrese na vlastní osobu u osobnosti se silně vyvinutými pocity viny, dále egocentričnost. Únik je druhý, u zvířat i člověka využívaný způsob, jak se vymanit z náročné životní situace. Většinou hodnocen negativně, jako bázlivost, ustrašenost nebo nedostatek odvahy. K nejčastějším únikovým způsobům patří: regrese, fixace, izolace, potlačení, opačné reagování, negativismus, bagatelizace, denní snění, úniky do četby, alkoholismus aj. toxikománii, až k úniku ze života (míra patologie je rozdílná, obecně však platí, že jedinec je tím adaptabilnější a duševně zdravější, čím širší rejstřík způsobu vyrovnávání se s náročnými životními situacemi ovládá a používá přiměřeně dané situaci“ (Hartl, Hartlová, 2000, str. 539).

„Zvládání zátěže (angl. coping) je v klasickém pojetí chápáno jako stále se měnící kognitivní a behaviorální úsilí jedince zvládnout, popř. tolerovat anebo redukovat požadavky, jež zatěžují, či dokonce převyšují jeho psychické zdroje. Donedávna se předpokládalo, že nejde o jakoukoliv zátěž, ale o zátěž, která se stává pro jedince nadlimitní“ (Kraus, 2006, s. 104).

Psychická **krize** je objevuje jako narušení psychické rovnováhy v důsledku situačního nárůstu více problémů, dlouhodobé kumulace nebo náhlého vyhrocení situace. Selhání adaptačních mechanismů je jejím typickým znakem, kdy doposud využívané způsoby přestaly být funkční, a člověk musí hledat jiné. Aktuálně nezvládnutelný problém vyjadřuje krize. Můžeme ji chápat i jako podnět k určité, nutné změně.

Je provázena negativními citovými prožitky, objevují se silné tenze, úzkost, zoufalství a beznaděj, naruší se pocit bezpečí a jistoty. Člověk má pocity bezradnosti a neschopnosti ji zvládnout, bezmocnosti či bezradnosti. Mění se hodnocení této situace a uvažování. V důsledku toho se poté mění i jednání, které může být méně přiměřené.

Reakce na psychickou krizi a její zpracování probíhá v určitých fázích podobných fázím reakce na stres. Lze ji chápat jako vyhocení stresové situace, je signálem, že doposud používané způsoby reagování nejsou dostatečně silné a efektivní a proto je nutné hledat nové. Za zvládnutí krize se dá považovat přehodnocení této situace a nalezení účelnějších způsobů jednání. Krize může mít pro jedince i pozitivní význam, jelikož může přispět k následnému rozvoji jedince, např. osamostatnění (Vágnerová, 2004).

Jiří Mareš a kol. (2001) definuje zátěž jako působení psychosociálního stresu na jedince. Na stres může jedinec reagovat dvěma způsoby: stresovou reakcí nebo zvládací reakcí. Oba typy reakcí redukuje distres, řídí emoce, mají dynamickou povahu, lze v nich rozlišit dílčí složky a rozvíjejí se s věkem.

Zvládací reakce obsahují explicitní operace a jsou aktivovány prostředím nebo okolnostmi a jsou tedy snadněji pozorovatelné. Jedince si je uvědomuje, lze je ovládat vůlí. Zvládací reakce jsou determinovány nejen osobnostně, ale i situačně. Za jejich základ jsou považovány kognitivní procesy, předchází zhodnocení situace i vlastních možností a jejich výsledkem je promyšlené chování.

Pocity matek jsou v čase rozvodu matoucí a velmi složité. V případě, kdy se žádný z partnerů nechová vřele, jsou některé matky rády, že se osvobodily od napětí a nepřátelství, vztahu bez lásky. Za těchto okolností myslí matka pouze na děti. Jiné ženy reagují nejprve popření, že se to nemůže stát a partner se následně vrátí. Zvláště v případě, že se hádky takového rozsahu opakovaly v minulosti několikrát. Opuštěná žena se může chtít pomstít a může se snažit ublížit partnerovi stejně, někdy i více, jako on ublížil jí. V jiném případě nemusí cítit nic nebo se prostě cítí otupěle a sklíčeně. Leckdy může žena obviňovat sama sebe, prožívá fyzické příznaky napětí a proměnlivé nálady.

Reakce matek na rozvod se liší případ o případu a kromě toho se v průběhu času mění, i když lze říci, že většina matek si dělá starosti hlavně o děti. Konečným pocitem celé fáze rozchodu je rostoucí sebedůvěra a naděje v nový život. Se spoustou odhodlání a pomocí zvenčí se ženy po zničujícím zážitku odmítnutí ze strany partnera vzpamatují a poté říkají, že rozvod byla ta nejlepší věc, která je v životě potkala.

Většina matek si uvědomuje, že je po rozvodu čeká těžké období, ale patrně již nepočítají s hlubokým pocitem osamělosti a ochromujícím nedostatkem sebedůvěry. Některé může překvapit až síla vlastního vzteku. Na osamělé matce spočívá odpovědnost za celou rodinu, kdy musí vyjít s méně penězi, než byla zvyklá a současně se bojí nadcházejících změn. Ani jedna věc jí nepřidává na radosti ze života. Součástí změn může být také stěhování z rodinného domu a poprvé v životě řešit např. opravy a údržby auta, účty apod. (Smith, 2004).

Ve své knize Děti a rozvod (2004, s. 120) dále Smith uvádí jeden případ rozvedené ženy a její dcery: „Jedna dospívající dívka řekla, že ztratila oba rodiče: otce, protože se odstěhoval do jiného města a už se s ním nevidá často, a matku, protože se tolik změnila. Křičela na ni kvůli maličkostem, bila děti bez zřejmého důvodu a děsila je tím, že neustále vyhrožovala sebevraždou. „Vím, že se nedokázala vyrovnat s tátovým odchodem“, řekla dívka, „ale já mám taky svoje pocity a s mámou už to dlouho nevydržím. Nedokážeme udělat vůbec nic, abychom se jí zavděčili.“ Dívka se rozhodla odejít z domu hned, jakmile udělá zkoušky ve škole. I když by matce ráda pomohla, bylo by pro ni těžké pochopit matčino zoufalství, které se projevovalo tak, že se chovala „jako blázen“.“

1.4.2 Chudoba, nedostatečný příjem

Důležité je vzít v potaz společenské postavení rodiny. Nechci se nyní zabývat ženou samoživitelkou, která je výše společensky postavena a prakticky zaopatřena, chci se zabývat ženou, která pobírá mzdu popř. dávky. Dle zprávy OSN žije ve Velké Británii v chudobě větší procento žen, než v kterékoliv jiné zemi Evropské unie. Obecně se dá říci, že v čele mnoha chudých rodin je osamělý rodič. Z praxe je zcela evidentní, že příslušníci chudých rodin mohou prožívat určitou míru úzkosti, která je přímým důsledkem obtížného „přežívání“ s omezenými zdroji (Smith, 2004).

Nejviditelnějšími formami jsou nerovnost příjmu a bohatství. Příjmem je myšlena peněžní částka, kterou jedinec získává s určitou periodicitou za nějaké své aktivity, v této době obvykle realizované na trhu práce nebo ve spojitosti s tímto trhem. Může to být mzda, také ale renta apod. Nerovnosti v příjmech jsou jasně dány sociální pozicí, mohou se ale také jevit i jako nerovnosti dané etnickou příslušností, pohlavím, profesí nebo také věkem. V těchto ohledech mohou být důsledkem diskriminace a to např. nepřímé,

kdy je uváděna nižší mzda za stejně odvedenou práci. S tímto problémem se mohou setkávat ženy v některých firmách, kdy jsou za stejnou práci hodnoceny o něco méně, než muži.

Chudoba dětí je tradičně odvozena od chudoby rodičů. Je spojována se statusem rodiny, s postavením dětí uvnitř rodiny a její velikostí. Jelikož nepřinášejí děti do rodiny žádné příjmy, vyplývá tedy, že čím je počet dětí v rodině vyšší, tím vyšší je i riziko chudoby rodiny a více je tak ohroženo finanční zajištění rodiny. Toto ovšem neplatí pro vyšší vrstvy. Rodiny bez dětí potřebují méně zdrojů, než rodiny s dětmi. Děti pro účast ženy na trhu práce znamenají bariéru.

Děti se mohou často stávat chudými nejen v početných rodinách, ale také především v neúplných rodinách a to je dáno dvěma faktory:

- Počet zdrojů se v takové rodině sníží ze dvou a více na jeden, např. rozvodem.
- Obvykle je neúplná rodina složena z dětí a matky a sdílí proto důsledky feminizace chudoby. V tomto případě je nutná péče o děti, protože se o ni nemá žena s kým rozdělit, a následně snižuje možnost lepšího uplatnění matky na trhu práce, kdy je nucena přijímat např. poloviční úvazek apod. (Mareš, 1999).

Tím, že není osamělý rodič součástí hlavního proudu společnosti, v důsledku toho se může cítit nedoceněný, méněcenný, ale také neúspěšný. Toto lze chápat za pochopitelnou reakci. Pro rodiče je za těchto okolností obtížné poskytnout dítěti podněty a čas pro činnost soustředěné na něj, pokud neexistuje žádná podpůrná síť. Život s rodičem, který se často potýká s depresemi a nezvládá těžkou situaci nebo neustálé rodičovské hádky, může ohrožovat stabilitu, jistotu a v některých případech i bezpečí dítěte.

Je evidentní, že chudoba přispívá velkým dílem k zátěži rodiny vedené osamělým rodičem. Z chudoby následně může pramenit celá řada problémů, které ovlivňují kvalitu rodičovské péče. Matka někdy nedokáže poskytovat podněty, které by rozšiřovaly obzor dítěte, nebo nedokáže pomáhat dítěti se školními povinnostmi. Může být sklíčená z toho, že si nemůže dovolit zaplatit knihy nebo doučování, které by dítě velmi potřebovalo. Nemůže si dovolit zaplatit školní exkurze či drahé výlety. Není výjimečné, když několik dětí ze třídy nemůže jet na lyžařský výcvik, jelikož rodiče nemají dostatek finanční prostředků na to, aby dítěti zaplatili chatu, koupili mu lyže a vybavení. V důsledku celého řetězce nedostatků může dítě ve škole zaostávat, nemusí tak získat potřebnou kvalifikaci pro další vzdělávání a následkem toho získá i nekvalifikovanou práci.

Všechny tyto aspekty mohou podryvat sebedůvěru osamělé matky a negativně tak ovlivňují její duševní i tělesné zdraví. Často se poté stává, že se žena snaží vyřešit problémy způsobem, který ji určitým způsobem může ohrozit. Díky finanční podpoře ze strany státu, dobrovolných organizací a školy lze bludný kruh přetnout. Rodina tak získá i dobré zkušenosti, jež zneutralizují ty špatné. Dobré zkušenosti se vždy sčítají.

Lze tedy říci, že chudoba je nejnaléhavějším problémem osamělých rodičů. Výrazně nejhůře jsou na tom osamělé ženy, které nemohou pracovat. Pobírají např. invalidní důchod. V některých případech nejsou opatření dostačující. V důsledku toho jsou mnohé děti ve špatném zdravotním stavu a strádají citovými i psychickými problémy. V mnoha případech nemají potřebné ošacení a obuv (Smith, 2004).

1.4.3 Syndrom zavrženého rodiče (SZR)

Rozvod, manželský konflikt a s ním související změny v životě celé rodiny představuje situaci, která je nejen zatěžující pro dospělé, ale i děti. Jak konflikt mezi rodiči případně rozvod může zásadně ovlivnit vztah dítěte k rodičům, přišlo na mysl každému, kdo se v takové situaci někdy ocitl či se s ní setkal, ať už v osobní či pracovní rovině. Napadají nás otázky typu: Změní se jejich vztah? Jaké je ideální uspořádání pro ženu samoživitelku a její děti? Jak zajistit, aby se dítě jednoho z rodičů neztratilo?

R.A. Gardner dal těmto myšlenkám jasnější a ucelenější podobu. Velmi často se můžeme setkat s dětmi, které se po rozvodu nebo již v průběhu samostatného rozvodového řízení, výrazně přiklonily k jednomu z rodičů a začaly odmítat kontakt s druhým. V jejich chování a projevech se sjednocovali stejné rysy, byl proto zaveden termín parental alienation syndrom, *syndrom zavrženého rodiče*.

Dynamika rozvoje syndromu zavrženého rodiče bere jako postupnou indoktrinaci dítěte myšlenkami, které dítě přijímá za své a může se občas stát, že je dále i rozvíjí. Velmi výrazným faktem je skutečnost, že dítě není často na takové emocionální i rozumové úrovni, aby bylo schopno rozlišit, co ve výrociích programujícího rodiče je pravda a co přidaný obsah. Programující rodič je osoba, která takové myšlenky dítěti předkládá. Motivy, které programujícího rodiče k takovému jednání vedou, jsou především:

- potřeba trestat partnera,
- pomsta,
- nenávisť a agrese, kterou opuštěný rodič pociťuje,

- potřeba monopolní kontroly nad dítětem a jeho aktivitami,
- touha po moci.

Je důležité rozlišovat pouhé popouzení dítěte proti rodiči a rozvinutí SZR. Rozdíly mezi „pouhým popouzením“ a syndromem zavrženého rodiče definuje Gardner takto:

- zatímco popouzející rodič si ej do značné míry vědom toho, co dělá a dokáže své jednání více kontrolovat, u programujícího rodiče se předpokládá i nevědomá složka motivace a tím také menší schopnost kontroly a sebehodnocení vlastního jednání,
- dítě, které je zatím „pouze“ popouzeno si do určité míry dokáže uchovat i vlastní představu o druhém rodiči, kdežto dítě s SZR se na dalším vytváření negativního obrazu druhého rodiče již podílí aktivně samo. Je natolik přesvědčeno, že přijímá verzi programujícího rodiče za svou vlastní a nadále ji i rozvíjí,
- v závislosti na věku, vyspělosti a dalších okolnostech dokáže popouzené dítě vidět na svém rodiči menší i zásadnější chyby a nedostatky, současně je však schopné vnímat i pozitivní stránku jeho osobnosti. Dítě s rozvinutým SZR zveličuje a to i neúměrně drobné nedostatky, přikládá jim zásadní váhu a označuje je za důvody, proč se nechce s rodičem stýkat.

O SZR lze mluvit pouze tehdy, pokud příčinou odvrácení dítěte od druhého rodiče není špatné zacházení, týrání či zneužívání, či žádná forma zanedbávání.

Syndrom zavrženého rodiče je porucha, může primárně vznikat v souvislosti se spory o dítě ve fázi rozvratu vztahu rodičů. Ponižování druhého rodiče bez jakéhokoliv opodstatnění ze strany dítěte nebo chování, které negativně dopad na rodiče, jsou projevy syndromu zavrženého rodiče. Je to výsledkem programujícího rodiče a současně i vlastního přispívání dítěte ke zlořečení cílového, později zavrženého rodiče. V případech, kde se právě jednalo o týrání či zneužívání dítěte rodičem, poté je nepřátelství považováno za oprávněné. V takovém případě se nejedná o SZR (Gardner, 1996).

Projevy syndromu zavrženého rodiče dle R.A. Gardnera

Mezi hlavní symptomy jsou zařazovány:

- *kampaň shazování*, kdy dítě vykazuje známky nenávisti vůči druhému rodiči, o kterém se vyjadřuje vulgárně, nevybavuje si žádné příjemné nebo pozitivní

zážitky s ním spojené. Celkové nenávistné chování může gradovat především v situacích, kdy je přítomen programující rodič,

- *slabé, neopodstatněné nebo absurdní odůvodnění nenávisti* – dítě odůvodňuje svůj zcela negativní vztah k rodiči situacemi, které se nejeví jako závažné, nedokáže své pocity více rozvinout nebo o nich mluvit,
- *nedostatek ambivalence* – dítě si přivlastnilo tzv. černobílé vidění. Rodič, kterého zavrhuje, cokoliv udělá je špatně, kdežto činnosti programujícího rodiče přijímá zcela pozitivně,
- *fenomén nezávislého myslitele* – děti zasažené syndromem zavrženého rodiče si utvrzují svou nezávislost a vlastní rozhodování, které je k takovému typu chování vede. Důležitou roli zde hraje i strach z reakce programujícího rodiče,
- *podpora programujícího rodiče při rodičovských sporech* – dítě podporuje jakékoliv vyjádření svého programujícího rodiče. V některých případech se může stát, že se dokonce postaví na jeho stranu i přesto, že si ještě ani nevyslechlo jeho názor,
- *absence pocitů viny* – pokud dítě způsobí druhému rodiči těžkosti, necítí poté ani pocity lítosti, protože na naprogramované tak, aby k zavrženému rodiči potlačovalo jakékoliv emoce,
- *přítomnost vypůjčených scénářů* – v projevech dítěte se začnou objevovat slova, která nepřísluší jeho vospělosti ani věku, zvlášt' pokud hovoří o vztahu nebo zkušenostech se zavrženým rodičem. Neodkáže se o jedné události vyjádřit více způsoby. Dokáže popisovat velmi detailně příhody, které si nemůže s ohledem na věk pamatovat,
- *rozšíření nenávisti na celou rodinu zavrženého rodiče* – tyto děti automaticky rozšiřují své negativní emoce ze zavrženého rodiče na jeho nejbližší rodinu.

Celkové projevy SZR zasaženého dítěte nemusí vykazovat všechny symptomy současně a ani ve stejné míře. Projevy se mohou měnit a vzájemně prolínat v závislosti na věku dítěte a okolnostech (Gardner, 1996).

Z pohledu svých příčin, tak i širokého spektra jeho následků je SZR považován za multifaktoriální fenomén. Následky SZR mohou zasahovat nejen všechny oblasti života dítěte, ale i jeho dospělost, následně vlastní partnerské vztahy a rodinné vztahy.

Mezi následky SZR patří především:

- nemožnost prožívání vztahu dítěte s blízkou a důležitou osobou,
- šok, který může dítě prožít následkem rychlého přerušování kontaktu a programováním zavržení druhého rodiče,
- ochuzení dítěte o sociální a emoční výhody, které z takového vztahu mohou plynout (myšleno především ochuzení o kontakty s bližší rodinou zavrženého rodiče, zážitků a aktivit s nimi spojenými),
- stres, kterému je dítě vystavováno, a to trvalému nebo momentálnímu, kdy dochází ke konfrontaci se zavržovaným nebo programujícím rodičem,
- postupná deformace vztahu mezi dítětem a programujícím rodičem, které jej následně poznává jako manipulujícího, podávajícího nepravdivé informace,
- poruchy sebehodnocení a sebevědomí,
- deformaci v emocionálním vývoji – dítě se postupně učí některé emoce a jejich projevy potlačovat, jiné předstírat, je programováno k nenávisnému chování vůči osobě, která mu byla blízká,
- ztráta osoby potřebné pro zdravý sociální vývoj, přijetí a rozvinutí mužské či ženské role,
- narušení vztahu k autoritám a možné obtíže ve vrstevnických vztazích,
- problémy s navazováním nových vztahů a udržování partnerských vztahů.

Z výše uvedených skutečností vyplývá, že syndrom zavrženého rodiče postihuje jak v rovině emocionální, sociální, prožitkové a v neposlední řadě může také ovlivnit zdravotní stav (Krčmářová, 2007).

Začátek jiného života

V této fázi si již opuštěný partner či partnerka uvědomují, že cesta zpět již neexistuje. Nyní se musí začít starat o své děti sám nebo sama. Nahrazovat péči chybějícího partnera a vytvořit dostatečně silné rodinné prostředí. Základním kamenem se zde stane samostatný život.

Budeme-li se zabývat pouze ženami samoživitelkami, tato fáze se pro některé může stát nutností hledat si zaměstnání. Najít si stálý finanční příjem pro udržení a nastavení životního standardu.

Stále více žen se dnes osamostatňuje. Jsou ženy, které začnou např. i podnikat. Stanou se paní sebe sama. Důležité je, že se žena začne soustředit občas také sama na sebe,

získá potřebné sebevědomí a začne žít plnohodnotný život třeba i s novým partnerem (Ehrhard, Johnen, 2000).

2. Hledání sociální opory žen samoživitelek

Pojem **sociální opora** je relativně nový, v odborné literatuře byl prvně zmíněn zhruba před třemi desítkami let. Mareš a kol.(2001) uvádí, že se o jeho zavedení postarali tři badatelé: Caplan, lékař-epidemiolog Cassel a psychiatr Cobb. Tento jev existoval samozřejmě i předtím, ale měl jiné názvy např.: vstřícný přístup personálu, soudržnost rodiny, bezvýhradné pozitivní akceptování, pomoc v nouzi, navštěvování nemocných, sdílení radostí a strastí, altruistické chování apod. Poté, co se novým pojem ukotvil v odborné literatuře, začal plnit klíčovou a integrující funkci v pracích věnovaných sociálnímu kontextu zdraví, nemoci a individuálnímu zvládnání zátěže. Mohl by plnit podobnou funkci také v pedagogické, poradenské a školní psychologii, jelikož všude tam je zakládáno zvláště na promyšlené pomoci dětem a dospívajícím, vedení lidí k autoregulaci.

V zahraničí stoupá počet empirických výzkumů, obsah zmíněného pojmu je intuitivně srozumitelný, a proto není definován hlouběji.

Sociální opora je chápána jako jeden z nejvýznamnějších pozitivních faktorů moderujících neblahý vliv různých negativních životních situací na psychický, ale i fyzický zdravotní stav jedince, na jeho pohodu a jeho kvalitu života. Začaly se také objevovat i úvahy o možných negativních důsledcích působení sociální opory. Jsou tím míněny nejen sociální konflikty, kritika, nebezpečí přílišné závislosti na sociálních vztazích a opoře, kterou si člověk zvykne přijímat, a následné snížení sebevědomí, ztrátě soběstačnosti apod. (Kebza, 2001, Křivohlavý, 2001).

„Sociální integrace, sociální začlenění člověka do sociální struktury je významnou determinantou jeho psychické pohody a zdraví. Prostřednictvím sociálních vazeb k druhým osobám, skupinám a širší společnosti je jedinci přístupná sociální opora, tj. jakýsi sociální fond, ze kterého lze čerpat v případě potřeby, systém sociálních vztahů, jejichž prostřednictvím se člověku dostává pomoci při snaze dostat nárokům a dosáhnout cílů. Zdroje sociální opory („support resources“) jsou součástí systému sociálních vztahů („social network“) jedince. Sociální opora („social support“) byla jedním z prvních faktorů, jež byly identifikovány jako faktory, moderující vliv nepříznivých životních událostí na psychickou pohodu a zdraví člověka. Protektivní vliv tohoto faktoru konstatuje většina dosud publikovaných studií; úplná shoda však dosud není ani v pojetí struktury sociální

opory, ani v pochopení podstaty jejího účinku“ (<http://portal.lf1.cuni.cz/clanek-764-socialni-opora-jako-vyznamny-protectivni-faktor>).

Setkávám se se dvěma podobami sociální opory. V prvním případě si o pomoc svého okolí jedinec „říká“. Sám cítí, že zátěžovou situaci nezvládne, nestačí mu síly a začne hledat pomoc, přivítal by ji (vyhledávaná opora). Ne vždy se mu pomoci dostane. Jedinec, který se ocitne v zátěžové situaci však z celého „proudu“ pomoci zaregistruje jenom část, subjektivním vnímáním (vnímaná opora), (Mareš, 2002).

Setkáváme se třemi hlavními směry zkoumání sociální opory. Novější literatura obsahuje dle Mareše (2001) mnohem jemnější a výstižnější třídění na pozadí tří přístupů.

První přístup je založen na psychologických a medicínských bádání o zvládání zátěží a distresu. Na základě výzkumu se zajímá především o dva okruhy: chování lidí, které je pozorovatelné, popsatelné, objektivněji registrovatelné a o subjektivní vnímání tedy interpretování a hodnocení prožívaného distresu příjemcem sociální opory. Příjemce hodnotí nejen závažnost distresu ze své pozice a pohledu, míru svého ohrožení stresorem, ale také svoji schopnost vypořádat se se zátěží, své zvládací kapacity. Tento přístup je založen na předpokladu, že sociální opora tlumí negativní účinky distresu. Výsledkem je tedy tlumící efekt sociální opory.

Mezi hlavní diagnostické metody zařazuje:

- pozorování suportivního chování při mezilidské interakci (mikroanalýza chování, pozorovací schémata), zjišťování výskytu sociální opory za určitou dobu, hodnocení kvality poskytované sociální opory a to hlavně z pohledu nezávislého pozorovatele – to platí u poskytování sociální opory,
- dostupnost opory, hodnocení její kvality a účinnosti z pohledu příjemce.

Druhý přístup navazuje na americký pragmatismus, sociální psychologii, psychopatologii a psychologii osobnosti. Základem je myšlenka, že je obtížné dosáhnout konsensu mezi jednotlivci i mezi skupinami o tom, co je vlastně suportivní chování. Sociální svět, který jedince (jeho „já“) obklopuje a to včetně sociální opory, jsou složitě propojeny, že je skoro nemožné je oddělovat. Zážitky jedincova „já“ jsou široce odrazeny od vnímání jedince a hodnocením okolí.

Třetí přístup navazuje na myšlenku, že je sociální opora určitou součástí obecných procesů, které se odehrávají v rámci sociálních vztahů a sociálních sítí.

Je velmi důležité mít na paměti, že pojem sociální opora může být chápán z pohledu různých diagnostických postupů, proto je důležité si ověřit v jaké vztahovém rámci je chápána (Mareš a kol., 2001).

2.1 Sociální opora materiální

Mezi sociální oporu materiální uvádím sociální bydlení, azylové domy pro ženy a matky s dětmi v tísní, domy na půli cesty - bydlení, které je finančně méně náročné, obecně dostupné pro sociálně slabou skupinu jedinců. Materiální sociální pomoci může být také brána pomoc potravinové banky nebo charitního ošacení.

Sociální byty jsou velmi diskutovaným problémem všech měst v České republice. V průzkumu žen samoživitelek se zabývám oblastí v okrese Ústí nad Orlicí. Např. přímo v Žamberku byly sociální byty rozprodány, zůstalo jich jen minimum. Provoz těchto bytů je finančně nákladný. V určitý termín, po uvolnění několika bytů město vyhlásí řízení, do kterého se hlásí občané, kteří mají o tyto byty zájem. Řízení je podmíněno určitými kritérii. Každý, kdo se přihlásí o sociální byt, vyplní formulář a na jeho základě mu je přidělen určitý počet bodů. Žadatel je povinen vyplnit formulář pravdivě. Žadateli, který má nejvyšší počet bodů, je byt přidělen. Podmínkou je trvalé bydliště ve městě.

Většina žen samoživitelek v azylových domech čekají na schválení přidělení sociálního bytu v jejich místě bydliště. Toto období však může trvat několik měsíců, i let. Tím, že sociálních bytů ubývá, je těžší toto bydlení získat.

Azylové domy pro ženy a matky s dětmi v tísní

Většina azylových domů poskytuje dvě služby: *azylový dům a krizovou pomoc*. Posláním *azylového domu* je napomáhat ženám s dětmi v tísní poskytnout bezpečné bydlení, pomocí sociálního pracovníka předat informace potřebné k řešení tíživé situace, zvýšit soběstačnost a dovednosti žen a matek a zajistit sociálně právní ochranu dětí. Klientkami azylových domů jsou především ženy, které potřebují dočasné bydlení, pomoc

při neshodě v rodině, či ohrožení a při zajištění základních životních potřeb. Pracovníci azylových domů a sociální pracovníci usilují o pomoc ženám tak, aby mohly žít běžným způsobem života.

Doba pobytu je dohodnuta ve smlouvě, kterou klientka obdrží dnem nástupu. Zpravidla je to doba 4 měsíců, u některých klientek i déle. Není ani výjimkou, že se ženy vrací do azylových domů opakovaně.

Krizová pomoc v rámci pobytu v azylovém domě poskytuje ženám a matkám s dětmi, které se ocitly v náhlé, naléhavé a zdraví ohrožující situaci krátkodobou pobytovou sociální službu. Pomoc je okamžitá, poskytnuta zhruba na jeden týden, než pomohou situaci vyřešit sociální pracovníci a najdou pro ženu jiné řešení tíživé životní situace. Tuto službu využívají především ženy, které se najednou ocitly „na ulici“ nebo utekly od partnera, který je nějakým způsobem ohrožoval na životě.

Domy na půl cesty jsou zařízením, které je určeno pro mladé lidi od 18 do 26 let, kteří potřebují ubytování a podporu k samostatnému způsobu života. Tito mladí lidé jsou často bez zázemí nebo podpory vlastní rodiny, odešli z dětského domova nebo jiného zařízení obdobného typu a nemají prakticky kam jít.

Nasměřují jedince tak, aby byl schopen postavit se na „své nohy“. Není ani výjimkou, kdy se do Domu na půl cesty dostane mladá maminka s miminkem. Hlavním cílem je resocializace - znovu/zapojení jedince do společnosti. Základem je také poskytnout osobám základní a sociální poradenství.

Domy na půl a azylové domy patří mezi neziskové organizace. Jsou podporovány městem, krajem a také z Evropských fondů.

Potravinovou bankou se rozumí organizace, která pomáhá jiným sdružením a organizacím bojujícím proti sociálnímu vyloučení různých skupin obyvatelstva. Dohodne se s místními charitativními nebo humanitárními organizacemi a dodává jim shromážděné potraviny. Funkcí potravinových bank se rozumí darování a rozdělování potravin potřebných pro žití. Činnost potravinové banky spočívá v ochotě projevit aktivní odpovědnost a solidaritu. Je závislou organizací na vůli dárců, a tím vydává svědectví o nezištné pomoci. Potravinová banka dává. Nejistota existuje v každém období a na každém místě. Výrobky potravin jsou proto přidělovány celoročně charitativní sdružením,

střediskům vzájemné pomoci, humanitárním organizacím apod. (<http://www.potravinovabanka.cz/pb-ostrava/>).

Přidělování potravin probíhá běžně jednou za dva měsíce. Velmi častými potravinovými výrobky jsou dováženy především těstoviny, rýže, různé konzervy, mouka, ale také např. potřeby pro děti do školy (sešity, propisky, omalovánky apod.). Tyto potřeby nejsou dodávány pouze z České republiky, ale také ze zahraničí.

Pracovníci i klientky azylového domu v Žamberku byli vždy velmi nadšeni pomocí potravinové banky. Pomoc byla využita naprosto pro všechny, od malých dětí až po maminky.

2.2 Sociálně - psychologická opora

Sociálně – psychologická opora je opora určená nejen pro jedince s nějakým problémem, ale pro všechny, kteří ani žádný problém řešit nemusí. Je důležité mít si s kým popovídat, popř. se obrátit na odbornou pomoc, péči. V našem okolí by se měli pohybovat lidé, kterým věříme a tím, že je naše důvěra k nim tak silná, jsme schopni se jim svěřit se záležitostmi, které nás mohou trápit. I přesto, že nám tito lidé neumí nebo nedokáží pomoci, uleví se nám částečně pouze tím, že nyní na zvládnání problému nejsme tak sami. Nebo alespoň máme takový pocit.

Zvládání konfliktu v rodině z pohledu sociální práce

Sociální práce je chápána ve smyslu podpory, respektive obnovy sociálního fungování klienta, ať už jednotlivce či rodiny. Cílem je podpora sociálního fungování jedince tím, že mu je pomáháno obnovit a udržet rovnováhu mezi požadavky prostředí a jeho kapacitou tyto požadavky zvládat. Sociální práce je především zaměřena na odstranění, respektive zmírnění sociálních problémů jednotlivce prostřednictvím rodinného systému, který může představovat jeden z možných zdrojů vzniku i řešení problémů jednotlivce.

Se Sociální prací s rodinou se v běžné praxi setkává každý sociální pracovník. Práce s rodinou je každém případě náročný a složitý proces, v průběhu kterého je nezbytné reflektovat a analyzovat vícero důležitých skutečností. Setkávám se s rodinami, jejichž problémy jsou různorodé. Tyto problémy mají odlišné a velmi často i velice složité příčiny

a projevy. Každá rodina je originálním a neopakovatelným subjektem, a proto není možnost jednotného řešení u zdánlivě shodných vnějškových znaků problémové situace (Smutková, 2007).

Trélaün (2005) uvádí, že ústupová pozice neboli odstup se může stát nezbytným při konfliktu, aby mohlo dojít ke komunikaci mezi dvěma světy, myšlenkami nebo dvěma lidmi, aby se zavedl rituál. Odstup umožní vytvořit potřebnou vzdálenost k tomu, aby vzniklo místo pro rituál. Tuto pozici, která napomůže navodit rituál „domlouvání“ nebo „vyřešení konfliktu“, využívá osoba „facilitátora“ (usnadňovatele), který i přes svou účast v konfliktní situaci je schopen zaujmout odstup. Dobrý facilitátor je ten, kdo bez předsudků podpoří všechny zúčastněné strany a převezme zodpovědnost. Za určitých okolností mohou ve své rodinné skupině tuto roli hrát nejen rodiče, ale i děti.

Umožnění přístupu k představám druhého, druhých, všech částí systému je podmíněno pružností a otevřeností jedné strany nebo jednoho člena skupiny (rodiny). Schopnost jednoho člena skupiny vystoupit ze svého světa představ zmírňuje násilí a je projevem možného tolerantního prostoru. Pokud někdo chce tohoto přístupu dosáhnout, je potřeba si předem v sobě tuto pozici zakódovat. V této pozici se jedinec snaží o neutrální pocity přesného pozorovatele. Cílem je uchovat si odstup, ale zároveň zůstat živě zainteresovaný na problému. Dá se to přirovnat k situaci, kdy by byl jedinec momentálně odpojen od intenzity emocí, ale přitom nebyl znečitlivělý.

Odstup je pozice, při které vnímáme druhé takové, jací jsou. Řekneme-li to jednodušeji, připravujeme tzv. půdu, kde by se mohl každý vyjádřit, rozvinout, uplatnit svůj potenciál, aby každá tvořivá myšlenka měla cestu na povrch. U této pozice je velice důležitý pocit důvěry, protože obecně všechny součásti systému a konkrétně všichni členové rodiny jsou pokládáni za důležité. Za lhostejnost či nezájem by byl brán přílišný odstup, který by mohl dokonce vyvolat vlnu násilí.

Při dialogu se jedná o přímou komunikaci mezi osobami. Je tvořen dvěma částmi: sebezpotvrzením a nasloucháním druhého i s jeho potřebami ve vzájemné úctě. Sebezpotvrzení umožňuje jasnější vyjádření problému a vlastních potřeb.

Sociální práce je jak praktickou, tak i teoretickou disciplínou vycházející ze základu mnoha vědních oborů, která vzhledem k této multiparadigmatičnosti nebylo doposud jednoznačně definována a je ji proto možné vymezovat mnoha různými způsoby.

Cíl je však jasný, řešit na profesionální úrovni problémy lidí nacházejících se v obtížných životních situacích (Smutková, 2007).

V situaci, kdy musí odborník zaujmout stanovisko ke konfliktu dvou nebo více lidí, kteří od něho očekávají, že jim pomůže najít řešení, se ocitl snad každý pomáhající sociální pracovník. Řešit vztahové problémy není jednoduchý úkol. Při řešení mezilidských konfliktů je nutné řídit se určitými systémovými pravidly. Prvořadým úkolem pracovníka bude připojit se k systému, který zobrazuje konfliktní vztah a zároveň je velmi důležité, aby zůstal neutrálním (Kopřiva, 2006).

Úlehla (2007) uvádí, že základním nástrojem odborníka nebo člověka, kterému se jedinec svěřuje je *rozhovor*. Schopnost pracovníka následně použít tento nástroj je závislá na tom, jak rozumí tomu, co všechno se v rozhovoru děje, jak on sám se toho účastní, protože všechno, co činí, činí v dialogu s někým, při nejmenším sám před sebou. Fáze dialogu s klientem na sebe cyklicky navazují, následně se znovu mohou prolínat. Fáze rozhovoru jsou:

Přípravou je myšleno to, co se děje před rozhovorem s klientem. Určují se zásadní otázky, kdo je pracovník, co je jeho poslání, o co se opírá apod. Cílem této fáze je, aby pracovník věděl, co je zač a čím pomáhá.

Otevření společné práce s klientem, kdy si již odborník sjednává schůzku s klientem, uvádí jej do své pracovny, vede první rozhovor. Pracovník si svým připojením ke klientovi vytváří dostatek bezpečí.

Dojednávání pozice pracovníka a objednávky klienta. Cílem je, aby bylo oběma jasné, co si klient přeje a co mu pracovník může nabídnout.

Průběh rozhovorů, jedná se o dosažení společného cíle vyřešení problému.

Ukončení rozhovoru je založeno na otevření úspěchu a zhodnocení společné práce.

Příprava znamená další seberozvoj, supervizi, vzdělávání.

Poradny pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy poskytují odborné sociální poradenství a služby sociální prevence. Posláním Poradny je poskytovat odborné

poradenství a pomoc lidem, kteří se ocitli v obtížné životní situaci, řeší osobní, rodinné a jiné vztahové problémy, které nejsou schopni zvládat vlastními silami.

Cílem poraden je:

- Pomáhat pochopit, rozpoznávat a řešit příčiny, následně důsledky osobních, partnerských nebo rodinných problémů a krizí.
- V souladu s osobními cíli a potřebami klientů podporovat obnovení jejich narušené psychické rovnováhy a uplatněním jejich vlastních schopností, sil a dovedností.
- Podporovat manžele a partnery v jejich soudržnosti a ve vytváření harmonického a zdravého prostředí pro vzájemné soužití a pro zdravý vývoj jejich dětí.
- Snaží se směřovat k prevenci sociálního vyloučení osob, prevenci partnerských a rodinných rozvatů a rozvodů a dalších společensky nežádoucích jevů nebo zmírňování jejich negativních dopadů na zúčastněné osoby i jejich okolí (http://www.poradnazlin.cz/poradna/o_nasi_praci.htm).

V kompletním systému péče je nejdůležitější *naslouchání*. Naslouchání druhému. Nasloucháním se nemusí nutně zabývat pouze odborník v poradnách, ale také členové *z rodiny, přátelé, známí*... Pro ženy je nejčastějším „posluchačem“, a to již od útlého dětství, maminka či sestra nebo kamarádka. Jsou nám oporou, když řešíme složitější situace, vyslechnou nás, když potřebujeme a následně i poradí. Není to však obecným tvrzením. Velmi často máme své posluchače v nejbližších přátelích a to i opačného pohlaví.

3. Průzkum situace žen samoživitelek

Téma ženy samoživitelky jsem si vybrala z jednoho prostého důvodu. Ještě při prezenčním studiu bakalářského studijního programu jsem začala pracovat v azylovém domě pro ženy a matky s dětmi v tísní. V této oblasti sociální práce jsem se pohybovala skoro dva roky. Dalo by se říci, že jsem načerpala spoustu zkušeností a informací v této problematice. Setkávala jsem se se sociálními pracovníky městských úřadů, policií a příslušnými úřady. Na denním programu byl kontakt s uživatelkami zařízení, jejich dětmi i rodinou a následná spolupráce.

3.1 Metodologická východiska

Pro výzkum jsem si vybrala ženy samoživitelky z azylového domu a ženy samoživitelky z běžných rozvedených rodin, z mého vzdáleného okolí. Po domluvě s vedoucí Domova a sociální pracovnící Bc. Dagmar Jansovou jsem určila obecný profil respondentek, podle kterého ona vybrala vzorek respondentek, které mi byly doporučeny k rozhovoru. Paní Jansová spolupracuje se sociálními pracovníci, především z OSPOD, aby získala kompletní informace o klientce. Po týdnu jsem přijela nahrát rozhovory potřebné k výzkumu. Žádnou z žen jsem neznala osobně ani z mé praxe.

Jakmile jsem ukončila rozhovory s respondentkami z Domova pro ženy a matky s dětmi v tísní, byla jsem pozvána do pracovny sociální pracovnice, kde následně probíhal rozhovor mezi námi dvěma. Získala jsem informace týkající se respondentek, které jsem následně použila pod kasuistikou pro srovnání pohledu, zda je shodný nebo odlišný, na tíživou situaci žen samoživitelek z azylového domu z pohledu sociální pracovnice a respondentek. Rozhovor byl koncipován na základě otevřené otázky: „Popište mi prosím situaci uživatelky, žijící nyní v tomto Domově.“ Otázku jsem popřípadě doplňovala podotázkami, podle toho, co mi o sobě řekla sama respondentka. Rozhovor byl jeden, rozdělen do tří částí, každá část se týkala jiné respondentky.

Respondentky z běžných rodin jsem vybrala na doporučení mých známých a přátel, v jejich okolí. Jednu ženu jsem znala „z vidění“, s dalšími dvěma jsem se poprvé seznámila při návštěvě v jejich bytě.

Rozhovory jsem nahrávala v měsíci listopadu 2011.

VÝZKUMNÝ SOUBOR

Do výzkumného souboru jsem zařadila tři ženy z Domova pro ženy a matky s dětmi v tísní a tři ženy samoživitelky žijící samostatně bez partnerů.

Výzkumný vzorek jsem tedy vybrala záměrným výběrem na doporučení.

Občanské sdružení CEMA – Domov pro ženy a matky s dětmi v tísní

Občanské sdružení CEMA je dobrovolnou nevládní neziskovou organizací vzniklou dle zákona č. 83/1990 Sb. O sdružování občanů, v platném znění. Usiluje o posílení hodnot a role rodiny, rodičovské výchovy, úlohy rodičů, smysluplného využívání volného času, zvýšení soběstačnosti sociálně znevýhodněných skupin obyvatel a jejich začlenění do přirozeného místního společenství.

Občanské sdružení CEMA pod svou působnost zastřešuje Rodinné centrum POHODA, Klub bez klíče, Domov pro ženy a matky s dětmi v tísní a Dům na půl cesty.

Služba funguje díky dotacím Evropského sociálního fondu SROP, Ministerstva práce a sociálních věcí MPSV a pardubického kraje. Dále pomáhají příspěvky měst Žamberk, Lanškroun, Rychnov nad Kněžnou, Vysoké Mýto, Choceň a Jablonné nad Orlicí. K provozu přispívají také příspěvky a dary soukromých organizací a osob.

Charakteristika zařízení

Občanské sdružení CEMA Žamberk jako poskytovatel služby napomáhá v Domově pro ženy a matky s dětmi v tísní ženám z Pardubického kraje a Rychnovska, které potřebují pomoci pře neshodě v rodině, v případě ohrožení, v zajištění základních životních potřeb. Napomáhá s poskytnutím přístřeší a také se základním poradenstvím ženám, které v té chvíli nemohou svou situaci řešit vlastními silami ani za pomoci svého okolí. Nezisková organizace pomáhá ženám tak, aby mohly žít běžným způsobem života.

Služba poskytuje ženám zázemí, jistotu, podporu a radu, které se jim jinde nedostává. Pracovníci ženám pomáhají obnovit jejich síly a znovu se zapojit do řádného života. Snaží se o začleňování žen do většinové společnosti, aniž by potlačovaly svou vlastní individualitu. Prosazování vlastních zájmů však nesmí narušit chod domova.

K dispozici je i tzv. „krizová pomoc“, která slouží především pro ženy a děti, které potřebují nutnou pomoc a přístřeší k vyřešení své aktuální tíživé situace, např. při manželských neshodách.

Domov je službou, která funguje od května 2006, kdy po rekonstrukci budovy zahájila činnost. O té doby pracovníci domova pomohli již mnoha rodinám najít svůj směr a pustit se s novou silou do řešení své životní situace.

Služba je poskytována 24 hodin denně. Principy poskytování služeb jsou:

Respektování právních norem.

Individuální přístup.

Diskrétnost.

Podpora vzájemné tolerance.

Pomoc, podpora a motivace.

Služby v domově zahrnují nejprve poskytnutí nouzového ubytování a to na dobu nezbytně nutnou k vyřešení tíživé situace. Dalšími službami jsou např. pomoc při řešení finanční krize podáním jednotlivých žádostí na určených úřadech, rady při pomoci péče o dítě, dozor nad předškolní nebo školní docházkou dítěte a spolupráce se školou, volnočasové aktivity maminek i dětí, spolupráce s rodinou, pedagogický dohled, pomoc při výuce apod.

CÍL VÝZKUMU

Cílem kvalitativního výzkumu diplomové práce je analýza životní úrovně tří žen žijících v azylovém domě a tří žen žijících samostatně, bez partnerů.

VÝZKUMNÝ PROBLÉM

Srovnání životní úrovně žen samoživitelek žijících v Domově pro ženy a matky s dětmi v tísní a žen samoživitelek žijících soběstačně, z běžných rodin ze vzdáleného okolí.

METODY ZÍSKÁNÍ A ZPRACOVÁNÍ DAT

Data byla získána formou **individuálního strukturovaného rozhovoru** s otevřenými otázkami a následnou interpretací odpovědi. Rozhovory jsem nahrávala na diktafon, aby došlo k přesnému zaznamenání. Rozhovory byly nahrávány ve známém prostředí dotazovaných, díky čemuž jsem docílila, že se cítily pohodlněji a nemuseli se nějakým způsobem vyrovnávat s novým cizím prostředím. Všechny rozhovory jsem zaznamenávala v bytech respondentek.

Zpracování odpovědi je formou **citace**.

U každého respondenta uvádím **kasuistiku** a to z důvodu získání bližších informací o dotazovaných, rodinné situaci a případných problémech. V závěru také hodnotím, jakým způsobem na mě zapůsobila respondentka při rozhovoru, jak se chovala, vyjadřovala apod.

Aby byla zachována anonymita žen, v kasuistice neuvádím pravé jméno respondentky. U žen z azylového domu jsou získané informace o rodině minimálně pozměněny taktéž z důvodu zachování anonymity.

Výzkumné otázky

- 1) **Za jakých okolností došlo k tomu, že je žena samoživitelka?**
- 2) **V čem jsou rozdíly v řešení situace žen samoživitelek žijících samostatně a žen samoživitelek z azylového domu?**
- 3) **Je pohled na situaci žen samoživitelek z azylového domu z pohledu sociální pracovnice a uživatelék shodný?**

Otázky, které mi napomohou zjistit odpovědi na stanovené výzkumné otázky, jsou položeny otevřeně, naskytnou tedy prostor pro vyjádření dotazovaných v souvětích. Tím lze dosáhnout bližší interpretace odpovědi. Každá otázka směřuje do určité problémové oblasti těchto žen. Některé jsou doplněny další navazující podotázkou.

Celkový počet otázek je 10.

1. Mohu se zeptat, jak se stalo to, že nyní žijete sama?

Otázka nám osvětluje vzniklou aktuální situaci ženy samoživitelky. Odpovídá nám tedy přímo na výzkumnou otázku č. 1.

2. Jak dlouho již žijete sama a jak to vnímáte?

Odpověď na tuto otázku zjišťuje převážně odpověď na výzkumnou otázku č. 3. Žena samoživitelka nám tímto osvětlí vzniklou situaci z pohledu toho, jak ona sama to pocítuje, jaký to má na ni případný dopad. Zda je se situací vyrovnaná.

3. Zvládáte chod domácnosti sama? Pomáhá Vám někdo další?

Otázka nám nastíní část odpovědi na výzkumnou otázku č. 2. Cílem je zjistit, zda je samoživitelka samostatní či potřebuje podporu druhých. Popř. kdo jí pomáhá.

4. Podporuje Vás finančně někdo jiný?

Otázka je zaměřena na finanční pomoc druhých, které žena využívá či ne. Zjištění opory finanční.

5. Víte, jak Vás stát může podpořit? O co všechno je možné si zažádat?

Touto otázkou jsem chtěla zjistit, zda si je žena samoživitelka vědoma, jaké možnosti mimořádné pomoci pro ni určené je možné žádat ze strany státu. Zda má přehled o možnostech.

6. Je ve Vašem okolí někdo, komu se můžete vyzpovídat?

Otázka je zaměřena na zjištění sociální opory v okolí ženy samoživitelky, jedná se tedy především o sociální oporu psychologickou.

7. Vyhledávala jste někdy odbornou péči?

Odpověď podává fakta o využití odborné pomoci nejen v poradnách, ale např. také u sociální pracovnice.

8. Myslíte si, že Vaše děti strádají?

Cílem této otázky je zjistit míru hodnoty strádání dětí z pohledu matky. Zda si myslí, že její životní situace nedovoluje prožívat dětem plnohodnotné dětství tak, jak by si přála.

9. Můžete jim dopřát vše, co by si přály? Pokud ne, jak se poté vyrovnáváte s tím, že jim nemůžete dát vše, co by chtěly?

Otázka se zabývá pocity ženy samoživitelky s vyrovnáním nedostatečného finančního zaopatření. Případným nastíněním situace, kdy si je žena samoživitelka vědoma nedostatečného finančního příjmu, popř. jak dětem nahrazuje nedostatek finanční podpory.

10. Mohu se zeptat, jaké dávky pobíráte? Jaký měsíční rozpočet máte k dispozici? Stačí Vám tento rozpočet?

Cílem této otázky je získat přehled o finančním rozpočtu respondentky.

3.2 Případové studie a jejich analýza

Anežka

Věk: 28 let

Bydliště: Česká Třebová, nyní Domov pro ženy a matky s dětmi v tísní v Žamberku

Jmenovaná je romské národnosti, vyrůstala v úplné rodině s dalšími dvěma sestrami a bratrem. Je nejmladší ze sester, bratr je mladší, než Anežka. Rodinné prostředí bylo funkční, jediným problémem byl nedostatek finančních prostředků. Anežka navštěvovala základní školu do čtvrté třídy, v páté třídě byla přeřazena do speciální školy (dříve zvláštní) tak, jak její sourozenci. Přeřazení bylo z důvodu špatných výsledků na základní škole. Ve speciální škole se jí líbilo, nejvíce individuální přístup učitele. Výsledkem byly lepší výkony. Při dokončení zvláštní školy zemřel její otec. Anežka si našla přítele ve stejném věku, odstěhovala se od rodiny do nedaleké vesnice k rodině přítele, kde žili všichni v jednom bytě. Na učiliště jít nechtěla. Hledala si práci, mezitím otěhotněla a čekala první dítě. Narodil se jí syn Sebastian. Začala si s otcem dítěte hledat jiný byt. Krátce na to opět otěhotněla, narodila se dcera Kateřina. S otcem dětí dostali od města přidělený sociální byt, kam se nastěhovali. Otec dětí střídavě pracoval nebo byl registrován na Úřadu práce. Rozpočet rodiny byl závislý na rodičovském příspěvku Anežky. Následně se narodilo Anežce třetí dítě, chlapec Michal a o dva roky později Natálie. Sebastian a Kateřina navštěvují základní školu v Žamberku, Michal navštěvuje mateřskou školku.

Informace získané od sociální pracovnice:

Otec dětí spáchal trestnou činnost - krádež, přítel jí neřekl žádnou bližší informaci a od narození poslední dcery je ve výkonu trestu. Nyní třetím rokem. Do konce roku má být propuštěn na svobodu.

Anežce byl doporučen pobyt v Domově pro ženy z důvodu nevyhovujících podmínek bytu, ve kterém s dětmi bydlela sociální pracovnící, která jí byla přidělena příslušným Odborem sociální péče o dítě OSPOD. V bytě, ve kterém bydlela, nelegálně odebírala elektřinu, kterou nezaplatila, vznikl tedy dluh, který je soudně vymáhán tzn., že z rodičovského příspěvku jí je odečítána část peněz, kterými se postupně hradí vzniklý dluh. Dluh se pohybuje okolo 50.000 Kč. Tím, že dluží také městu na nájmu, není možné jí přidělit sociální byt. Jakmile částku uhradí, byt jí bude přidělen.

Informace získané od Anežky:

Anežka do dnes neví, jakou trestnou činnost přítel spáchal. Nikdy jí to nepřiznal. Dobu, kdy má být propuštěn na svobodu zhruba tuší, neví přesný termín. Není s ním v pravidelném kontaktu. Co se týče dlužné částky, má za to, že dluh je 28.000 Kč. Říkala mi, že jí paní, co jí slíbila náhradní byt místo toho nevyhovujícího, okradla o 30.000 Kč, které měla naspořené z porodného. Dohodly se spolu, že jí byt pronajme, pokud jí Anežka dá zálohu předem. Zálohu jí Anežka předala, bohužel spolu nesepsali žádný doklad o úhradě zálohy. Paní už se jí neozvala.

Citace odpovědí

Odpověď na otázku č. 1: „Koupili jsme si s přítelem byt, neměli jsme tam ale žádnou nájemní smlouvu, nic. Táhlo se to celý rok, majitelce jsem říkala, že chci nájemní smlouvu, nic mi ale nedala. Neměli jsme tam žádnou elektřinu, díky tomu, že jsme neměli nájemní smlouvu. Sociální pracovnice nesouhlasila s tím, aby děti v tomto prostředí vyrůstaly. Aby mi nevzali děti, musela jsem jít do azylového domu. Tatínek se o nás nemohl postarat, jelikož je ve výkonu trestu.“

Odpověď na otázku č. 2: „Od té doby, kdy je přítel ve výkonu trestu. Asi tři roky. Vnímám to normálně, už jsem zvyklá, nic už mě nepřekvapí, ani mi to už nějak nepříjde.“

Odpověď na otázku č. 3: „Ano, zvládám chod domácnosti sama. Občas mi pomůže sestra nebo babička, moje maminka. Když potřebuju pohlídat děti, tak mi občas vypomůže jiná maminka tady v azylovém domě.“

Odpověď na otázku č. 4: „Ano, když potřebuji, pomůže mi opět sestra nebo babička dětí. Nejvíce maminka.“

Odpověď na otázku č. 5: „Včera jsem se právě ptala na městském úřadě sociální pracovnice. Měla jsem zájem o jednorázový příspěvek. Již před půl rokem mi přispěli na pomůcky pro děti do školy. Tím, že mi berou peníze každý měsíc na dluh, nemám možnost dětem koupit pomůcky. Podala jsem si žádost se sociální pracovnící, tak čekám na výsledek.“

Odpověď na otázku č. 6: „Ano, vyzpovídávám se občas sociální pracovníci z úřadu nebo klíčové asistentce tady z Domova, která se mnou projednává mé osobní plány. Nikomu jinému.“

Odpověď na otázku č. 7: „Ne, nikdy.“

Odpověď na otázku č. 8: „Nejstarší syn určitě strádá, nelíbí se mu tady v azylovém domě, měl u nás, kde jsme bydleli už své kamarády, tady musí chodit do nové školy. Nemá tu zatím žádné kamarády. Ostatní děti se s tím vyrovnaly. Chce odsud pryč. Také mu nejvíce chybí otec.“

Odpověď na otázku č. 9: „Úplně všechno jim samozřejmě koupit nemohu, občas jim koupím sušenku, co se týče oblečení, tak pokud není v charitním šatníku pro ně žádné oblečení, nezbyde mi nic jiného, než nějaké koupit. Řekla bych, že se s tím vyrovnávám celkem dobře.“

Odpověď na otázku č. 10: „Hlavním příjmem je mateřská, potom dětské přídatky a nyní mám i hmotnou nouzi. Když nastoupily děti do školy, chtěli po mě do školy dát 1500,-, takže když jsem peníze dala, nezbyly mi skoro žádné, nyní už je to lepší. Měsíčně mi zbyde asi 4000,- na jídlo a ostatní potřeby. Občas mi peníze stačí, občas také ne.“

Závěr

Když jsem vstoupila k Anežce do bytu, sedly jsme si spolu i s její nejmladší dcerou k jídelnímu stolu a při té příležitosti mi nabídla čaj nebo kávu. Působila vyrovnaně, nebyla nervózní. Můžu dokonce i říci, že se na rozhovor těšila. Jediné, co ji od rozhovoru rušilo, byla její dcera, která nám do rozhovoru často vstupovala. Na otázky odpovídala přímo a nijak se nevyhýbala odpovědi.

Po rozhovoru se sociální pracovnící a klíčovou asistentkou, která má na starosti osobní rozvojové plány s uživatelkou se bohužel výpověď Anežky lišila od výpovědi sociální pracovnice. Bylo zcela evidentní, že sama Anežka neví, kam a kolik má platit. Ví pouze o skutečnosti, že jí byl snížen příjem soudní cestou z důvodu splácení dluhu. Aktuální

situace je taková, že sociální byt jí bude přidělen pouze po zaplacení dluhu městu Česká Třebová, do té doby bude zřejmě muset zůstat v azylovém domě. Byt sestry a maminky, za kterými občas jezdí, je malý a není možné dle nařízení sociální pracovnice, aby v něm s dětmi také pobývala. Rodina Anežky je pod dohledem sociální pracovnice. Jediné východisko z této situace je až se vrátí přítel a začne pracovat, aby jí finančně podpořil a dluh vůči městu pomohl splatit. Poté jim byt přidělen bude.

Petra

Věk: 30 let

Bydliště: Rychnov nad Kněžnou, nyní Domov pro ženy a matky s dětmi v tísni v Žamberku

Petra je české národnosti, vyrůstala v úplné rodině a starší sestrou. Rodinné prostředí bylo funkční, jediným problémem byl nedostatek finančních prostředků. Tatínek byl zemědělcem a maminka prodavačkou. Petra ukončila základní školu s průměrnými výsledky, poté začala navštěvovat zemědělskou školu, kterou ukončila maturitou. Po maturitě začala pracovat v místním zemědělském družstvu. I když si už vydělávala, žila stále s rodiči a sestrou v pronajatém panelovém bytě. Když měla přítele, pobývala u něho. Vztahy spíše měla krátkodobé.

Se sestrou měla občas menší konflikt. S tatínkem i maminkou vycházela velmi pěkně. Ve svých 26 letech si našla o deset let staršího přítele. Nastěhovala se k němu, mezitím její otec zemřel. V bytě u rodičů zůstala její sestra s matkou. Petra je občas navštěvovala. Po zhruba roční známosti otěhotněla. Zvažovala, zda si těhotenství ponechat, jelikož už v tu dobu vztah s přítelem upadal. Jeho chování vůči ní začalo být více a více agresivní se zvyšujícím se množstvím požívaného alkoholu. Přítel pracoval také v zemědělském družstvu, kde se seznámili. Denně však navštěvoval „hospodu“ nebo popíjel v práci a vracel se domů v podnapilém stavu. Po narození syna Daniela se situace zhoršila natolik, že se Petra vrátila se osmnáctiměsíčním synem zpět k matce a sestře. Mezitím město začalo odprodávat byty podnájemníkům, sestra byt tedy odkoupila. Po půl ročních neshodách se sestrou byla nucena z bytu s matkou odejít. Dočasný pobyt jí i matce poskytla kamarádka. V bytě 2+1 však nebylo možné bydlet dlouhodobě. Na doporučení kamarádky Petra zažádala o pobyt v Domově pro ženy a matky s dětmi v tísni v Žamberku.

Otec se o dítě nezajímá, neposílá Petře žádné finanční prostředky. Nyní se soudně vyjednává o určení výživného na dítě.

Informace získané od sociální pracovnice:

Tato uživatelka Domova je jedna z mála, která vyhledala pomoc zařízení sama a ne přes sociální pracovníci. Není nutný dozor sociální pracovnice, uživatelka je schopna starat se o dítě sama a bez dohledu. Uživatelka je bezkonfliktní, jediným problémem je nevhodné placení nájmu. Pravidelně se placení nájmu vyhýbá, nájem platí až po několikanásobném urgenci. Po výplatě příspěvků ostatních uživatelk je s nimi často viděna v obchodech, kde si nechává zaplatit nakoupené potraviny.

Citace odpovědí

Odpověď na otázku č. 1: „Ségra mě vyhodila i mámu z bytu na ulici.“

Odpověď na otázku č. 2: „Od přítele jsem odešla 26. ledna 2011, tady v azylovém domě jsem necelé čtyři měsíce. Vnímám to jako velkou úlevu.“

Odpověď na otázku č. 3: „Vše zvládám naprosto sama, nepotřebuji pomoc druhých. Když potřebuju s něčím poradit, zajdu za jinými uživatelkami nebo za klíčovou pracovnící, která mi byla určena.“

Odpověď na otázku č. 4: „Finančně mi nikdo nepomáhá.“

Odpověď na otázku č. 5: „Vím, informovala jsem se na odboru sociální péče na městském úřadě. Sociální pracovnice mi pomohla i s informacemi co se týče výživného. Nyní je to na dobré cestě, za nedlouho bude soud.“

Odpověď na otázku č. 6: „Ne, nikomu se nevyzpovídávám, maximálně klíčové asistentce.“

Odpověď na otázku č. 7: „Ne, nikdy jsem odbornou pomoc, co se týče psychologického poradenství nevyhledávala.“

Odpověď na otázku č. 8: „Myslím si, že mu táta bude jednou chybět. Zatím to nevnímá. Myslím si ale, že za půl roku až rok se na něho bude ptát. Táta o něho bohužel neměl zájem ani v tu dobu, když jsme u něho žili. Proto si myslím, že odchod od táty pro něho nebyl až takový šok. Nejbližší jsem pro něho pouze já. Bojím se pouze, aby mu syn nebyl svěřen do péče, o kterou si žádal. Tento rok ho ale viděl pouze jednou.“

Odpověď na otázku č. 9: „Zatím myslím, že ano. Nevím ale jako to bude o Vánocích, které se blíží. Velmi se mu líbí zvířátka a traktory, takže bude zřejmě po mě zemědělec. Zatím se se vším vyrovnávám dobře.“

Odpověď na otázku č. 10: „Dostávám příspěvek na bydlení, živobytí a rodičovský příspěvek. Na celkové živobytí s odečtením všech poplatků mi zbývá 3300,-. S tímto rozpočtem vyjít musím. Nyní i ušetřím, syn začal chodit na nočník.“

Závěr

Respondentka odpovídala na všechny otázky rychle, bez okolků. Pamatovala si přesná data odchodu od přítele, nepátrala v paměti, i co se týče otázky č. 10, okamžitě mi odpověděla jasnou odpovědí. Je si vědoma, jaký rozpočet má měsíčně k dispozici a všech poplatků včetně nájmu. V průběhu rozhovoru se chovala klidně. Zaznamenala jsem pouze minimální známky nervozity.

Situace ženy je vázána na vyřešení žádosti o sociální byt v jejím městě. Jakmile bude nějaký byt k dispozici, bude jí přidělen. Za velmi pozitivní dovětek považuji její poslední větu: „Již se moc těším do práce.“ Není totiž běžné, že ženy z azylového domu mají tendence chodit do práce i přesto, že děti již chodí do školy.

Klára

Věk: 26 let

Bydliště: Žamberk, nyní Domov pro ženy a matky s dětmi v tísni v Žamberku

Klára je české národnosti, vyrůstala pouze s matkou a starší sestrou. Nikdy nepoznala svého otce. Otce měla jiného, než její sestra, ani její sestra nikdy svého otce neviděla. S matkou vyrůstala v sociálním bytě města Žamberk. Od první třídy navštěvovala Speciální školu, dříve Zvláštní. Matka se jí věnovala, ve škole dosahovala průměrných až nadprůměrných výsledků. Po ukončení Speciální školy následně studovala Odborné učiliště a Praktickou školu v Žamberku, obor Provoz společného stravování, které ukončila závěrečnou zkouškou a získala vysvědčení o závěrečné zkoušce. V Praktické škole se seznámila se svým prvním přítelem romské národnosti, se kterým po ukončení studia otěhotněla. Narodil se jí první syn Tomáš, následně dcera Rozárka, Terežka a Vojta, kterém je 11 měsíců. Za 6 měsíců očekává narození dalšího potomka. Přítel je opustil poprvé po narození syna Tomáše, následně se domů vracel a opět odešel. Nyní s Klárou nežije, žije u svých kamarádů, občas se sejde s dětmi. Není si jistý, zda se svou rodinou chce žít. Klára

žila s maminkou v jejím bytě. Byt je velmi malý na to, aby tam mohla vychovávat své děti. Sociální pracovnice tedy doporučila Kláře zažádat o pobyt v azylovém domě na čas, než jí bude přidělen sociální byt, o který si již zažádala.

Informace získané od sociální pracovnice:

Tato uživatelka Domova je pod dozorem přidělené sociální pracovnice OSPOD, která ji pravidelně navštěvuje. Péče o děti je často nedůsledná. Děti chodí špinavé, někdy i hladové, do školy nemají udělané úkoly. Uživatelka je bezkonfliktní, jediným problémem je nezvládání domácích prací. Všechny závazky vůči Domovu si hlídá a hradí včas. Velmi často využívá charitní šatník pro ošacení dětí. Při příchodu do Domova neměla ani kočárek, ve kterém by nejmladší dítě vozila. Nevěnuje se svým čtyřem dětem tak, jak by bylo potřeba, jelikož to nestíhá. Syn Tomáš začíná být svým chováním problémovým nejen ve škole, ale i v Domově. Kláru evidentně neposlouchá, chybí péče otce.

Citace odpovědí

Odpověď na otázku č. 1: „Sociální pracovnice mi řekla, že pokud chci mít své děti i nadále u sebe, je nutné, abych šla na nějaký čas bydlet do azylového domu. Byt maminky není dostačující.“

Odpověď na otázku č. 2: „Sama jsem od února tohoto roku, v azylovém domě od září.“

Odpověď na otázku č. 3: „Nikdo další mi nepomáhá, vše dělám sama.“

Odpověď na otázku č. 4: „Ano, přítel mi občas dá nějaké peníze.“

Odpověď na otázku č. 5: „Na úřadě mi řekli, že prý žádné příspěvky nedostanu, že na ně nemám nárok. Zažádala jsem si pouze o sociální byt. Jak bude nějaký k dispozici, dají mi vědět.“

Odpověď na otázku č. 6: „Ano, má maminka, pravidelně ji navštěvuju. Nebo také sourozenci přítele. Hodně se o mě zajímá sociální pracovnice, s tou si často povídám, když mě navštíví nebo já ji.“

Odpověď na otázku č. 7: „Ne, nikdy jsem žádnou odbornou péči nevyhledala.“

Odpověď na otázku č. 8: „Určitě, nejvíce Tomášovi chybí táta.“

Odpověď na otázku č. 9: „V určité míře dětem dopřeju, co by chtěly, ale nejde to u všeho. Jsou ale rády za všechno, co dostanou. Od kohokoliv. Nejsou nároční.“

Odpověď na otázku č. 10: „Dostávám příspěvky na děti a rodičovský příspěvek. Když odečtu nájemné apod. zbývá mi necelých 5000,-. Tyto peníze nám stačí na pokrytí všech potřeb.“

Závěr

Klára byla velmi nervózní, své odpovědi velmi často opakovala a ujišťovala se, že jsou správné. Při rozhovoru byly přítomny všechny děti. Jediný Tomáš na sebe upoutával pozornost neustálým vyrušováním, ostatní děti seděly až neuvěřitelně klidně u stolu, poslouchaly mě i maminku. Po ukončení rozhovoru jsem dětem dala čokoládu, Tomáš ji chtěl celou sníst a nikomu nic nedat. Je evidentní, že i když otec byl u dětí střídavě, chybí mu.

Respondentka si je vědoma svých finančních možností. Zdá se, že je smířena s touto situací. Tím, že jí přítel finančně občas vypomáhá, dětem je ochotna pořídit věci v rámci jejích možností. Přítel jí tolik dle jejich slov nechybí, protože ví, že se opět vrátí. K dětem se chovala velmi pěkně, vlídně, všechny jí poslouchaly, až na Tomáše. S příchodem dalšího dítěte bude nutné více se zaměřit na péči o děti.

Mirka

Věk: 43 let

Bydliště: Dlouhoňovice u Žamberka, byt v osobním vlastnictví

Mirka je české národnosti, vyrůstala pouze s otcem a dvěma mladšími bratry. Její matka zemřela, když jí bylo asi deset let, dva měsíce po narození nejmladšího syna v důsledku poporodních depresí. Spáchala sebevraždu oběšením. Vše, co se týkalo domácnosti a péče o mladší bratry zbylo na Mirce. Její otec jí také pomáhal, Mirka však převzala roli „maminky“. Své dětství prakticky neprožívala. S bratry i otcem má dodnes bezkonfliktní vztah. Ve svých patnácti letech si našla přítele, po čase se stal jejím partnerem, se kterým nečekaně otěhotněla. Přítel ji dva měsíce před porodem opustil, doslova se k Mirce choval, jako by se vůbec neznali. Mirka porodila, po šesti měsících se na syna přišel podívat jeho otec. Mirce se omlouval, na naléhání jeho matky, jak Mirka později zjistila, si ji vzal za manželku. Tři roky na to se jim narodili dvojčata, dvě dcery. Vztah Mirky a manžela nebyl nikdy plně funkčním, Mirka v domě zastávala všechny práce a to nejen ženské,

manžel se věnoval svému koníčku, modelaření. Postavili si rodinný dům se zahradou. Dětem se spíše věnovala Mirka, manžel minimálně proto si děti vytvořili bližší vztah k Mirce. Po dvaceti letech manželství začal manžel Mirku urážet, hádal se s ní kvůli zbytečností, výplatu z práce si už nechával pouze pro sebe. Po několika měsících hádek si našel milenku, s Mirkou ukončil vztah. Mirka se seznámila také s novým partnerem a postupně si utvářeli přátelský vztah. Mirka pracovala jako prodavačka, nebylo tedy možné, aby si vzala hypotéku a s manželem se majetkově vyrovnala. Ani on o toto řešení neměl zájem. Po třech letech společného bydlení, kdy manžel žil v podkroví a ona v přízemí, se manžel rozhodl s Mirkou majetkově vyrovnat. Mirka si koupila menší byt v panelovém bytě, kde dodnes žije. Dcery studují vysoké školy, za otcem chodí pouze sporadicky. Syn dva týdny po rozhovoru zahynul při dopravní nehodě.

Citace odpovědí

Odpověď na otázku č. 1: „S bývalým manželem jsme se rozvedli. Dlouho jsme si spolu už nerozuměly, neustále mě urážel, že jsem obézní, jak vypadám apod. Našel si milenku.“

Odpověď na otázku č. 2: „Sama žiji už skoro čtyři roky.“

Odpověď na otázku č. 3: „Nikdo další mi nepomáhá, vše zvládám sama. Samozřejmě, když přijedou holky ze školy, pomáhají mi s chodem domácnosti.“

Odpověď na otázku č. 4: „Ne.“

Odpověď na otázku č. 5: „Nikdy jsem nad tím po pravdě nepřemýšlela, nenapadlo mě to. Co se týče výživného, bývalý manžel mi pro holky nikdy nic nedával a myslím, že už ani nedá. Soudit se s ním nebudu.“

Odpověď na otázku č. 6: „Ano, mé spolupracovnice a přátelé. Mám přítele, který se mnou nežije. Nechci zatím, aby u mě bydlel. Po pravdě mi i trochu vyhovuje, že tu jsem sama nebo maximálně s dětmi. Již jsem si zvykla na svůj klid.“

Odpověď na otázku č. 7: „Po pravdě ano. Navštívila jsem manželskou poradnu v Ústí nad Orlicí. Bylo to v období rozchodu.“

Odpověď na otázku č. 8: „Myslím, že ne. Mohu říci, že tím, že se o ně bývalý manžel nikdy moc nezajímal, nechybí jim. Spíše vidí, že já už se netrápím tak, jak jsem se trápila a jsou tedy spokojené.“

Odpověď na otázku č. 9: „Myslím, že ne. Jsou už rozumné natolik, že pokud si něco chtějí koupit, domluví jim brigádu u nás v obchodě a vydělají si na to. Já sama z jednoho platu toho moc koupit nemohu.“

Odpověď na otázku č. 10: „Můj plat je 13000,-. Z toho když odečtu všechny výdaje, hlavně školy holek, zbývá mi kolem 4000,-. Vyjít s tím musím, jak jsem říkala, holky chodí na brigády a syn již pracuje. Samozřejmě byly chvíle, kdy jsem peníze prostě neměla.“

Závěr

Mirka byla evidentně nervózní, znala mě pouze z „vidění. Kontakt jsem na ni dostala na doporučení známé z práce. Přivítala mě však vlídně. Velmi mě zaujal její byt, jejím koníčkem je šití, vše měla precizně uspořádané. Mirka je pracující žena, která si nemůže dovolit být nezaměstnaná. Práce je pro ni nutným příjmem pro živobytí. Podporuje také své dcery, které studují vysoké školy, ty si přivydělávají brigádami. Jsou si vědomy, že by je jejich matka neživila. Se svým přítelem tráví volný čas. Sama mi řekla, že si od rozvodu drží svou samostatnost a nechce s ním zatím žít. Chce se soustředit zatím jen sama na sebe. On ji plně chápe, ve vztahu je prý velmi spokojená.

Mirka na mě působila velmi vyrovnaně, uspořádaně, klidně, své odpovědi na otázky dlouho nepromýšlela, odpověděla tak, jak to cítila. Je si plně vědoma, co je to začít se starat sama o celou domácnost a rodinu, nemít podporu druhého. Je evidentní, že je zodpovědná a připravena kdykoliv své děti podpořit.

Tato respondentka nepotřebuje dohled sociální pracovnice, žádné vyjádření sociální pracovnice tedy neuvádím.

Markéta

Věk: 27 let

Bydliště: Hradec Králové, pronajatý byt

Markéta je české národnosti, vyrůstala s otcem, matkou a sestrou na vesnici. Rodinné vztahy byly naprosto bezkonfliktní. Vystudovala gymnázium s průměrnými výsledky, následně se přihlásila na vysokou školu do Liberce na Pedagogickou fakultu, kterou po prvním ukončení ročníku přerušila a odjela na pracovní pobyt do Velké Británie. První rok pracovala v různých barech a restauracích jako servírka. Zdokonalila se v anglickém jazyce a přihlásila se do letecké společnosti na konkurz pracovní pozice letušky. Ze tří tisíc zájemkyň skončila na druhém místě. Vedení společnosti ji ujistilo, že do 4 měsíců získá

pracovní pozici. Markéta byla ve vztahu s anglickým přítelem asi 6 měsíců, když hned po konkurzu zjistila, že je těhotná. Rozhodovala se, zda si těhotenství ponechat či naopak. Nakonec se rozhodla, že ano. Porodila v Anglii dceru, s přítelem si mezitím zařídili byt. Po určité době si přestali rozumět, hádky byly na denním pořádku. Markéta se rozhodla přítele opustit a vrátit se zpět do České republiky. Rozhodla se bydlet v Hradci Králové v pronajatém bytě, kde má nedaleko svou sestru. Otec se o dceru přestal po odjezdu Markéty z Velké Británie zajímat. Markéta nyní jedná s anglickými úřady o přiznání výživného.

Citace odpovědí

***Odpověď na otázku č. 1:** „S bývalým přítelem jsme se rozešli, protože jsme si zcela přestali rozumět, neviděla jsem v tom vztahu budoucnost, ani pro svou dceru.“*

***Odpověď na otázku č. 2:** „Sama s dcerou jsem jeden rok.“*

***Odpověď na otázku č. 3:** „Ano, zvládám vše sama, v Anglii jsem také musela vše obstarat sama.“*

***Odpověď na otázku č. 4:** „Ano, rodiče mi koupili vybavení do bytu a občas mi finančně vypomohou.“*

***Odpověď na otázku č. 5:** „Tím, že jsem nyní sama, chodím na úřad a na vše se ptám. Začínám mít ve všech dávkách o něco jasněji.“*

***Odpověď na otázku č. 6:** „Ano, mí rodiče, sestra a také přátelé.“*

***Odpověď na otázku č. 7:** „Ne, občas si ale říkám, že by mi mohlo pomoci vyzpovídat se nějakému odborníkovi. Třeba by mi to pomohlo k pozitivnějšímu náhledu na mou situaci, nevím.“*

***Odpověď na otázku č. 8:** „Mé dcerce se snažím dopřát, co mohu, abych jí nahradila chybějícího otce. Takže myslím, že zatím nestrádá.“*

***Odpověď na otázku č. 9:** „Zatím je malá, nedokáže si ještě moc říci, co by chtěla. Až bude starší, budu si muset najít velmi dobře placenou práci.“*

***Odpověď na otázku č. 10:** „Můj příjem je různý, občas mi totiž dají nějaké peníze rodiče, jak jsem již zmiňovala. Ve Velké Británii jsem si část peněz ušetřila. Po odečtu všech nutných položek mi zbývá kolem pěti tisíc. Je to částka, se kterou se těžko vyžívá.“*

Závěr

Markéta jako respondentka mi byla doporučena známou mé příbuzné. Na návštěvu jsem k ní přišla s mou příbuznou, která po dobu rozhovoru byla v jiné místnosti s dcerou

Markéty. S Markétou jsme si od první chvíle rozuměly, řekla bych, že je to věkem. Nevnímalas mě jako všechny ostatní respondentky jako studentku, která zanalyzuje životní situace a odpovědi žen samoživitelek. Velmi se o mou diplomovou práci zajímala. Přiznala, že by chtěla vysokou školu také jednou dostudovat, musí počkat, až bude její dcera o něco starší. Markétu rozhovor bavil.

Markéta se ocitla v nelehké situaci, ví sama, že se do Velké Británie vrátit již nechce, ví, že vztah s otcem dcery definitivně skončil. Je jí jasné, že nyní se musí postarat sama o svou dceru a vytvořit jí dle jejích slov velmi silné, stabilní rodinné prostředí. O nového přítele nemá zatím zájem, přiznala, že si chce užívat dceru sama pro sebe. Markéta si k dceře vytvořila pevný citový vztah. Při rozhovoru několikrát odběhla zkontrolovat, zda je malá spokojená a něco nepotřebuje. Také mi sdělila, že druhé dítě nechce.

Jarka

Věk: 39 let

Bydliště: Jablonné nad Orlicí, byt v osobním vlastnictví

Jarka pochází z Ukrajiny z malé vesnice, kde žila s oběma rodiči. Byla nejmladší ze čtyř sourozenců. Měla dva bratry a jednu sestru. Všechny děti brzy odešly ze svého domova za prací do větších měst. Tím, že byla Jarka nejmladší, zůstala s rodiči, aby se o ně mohla starat. S vyznamenáním ukončila základní školu, dále vystudovala střední technickou školu a následně i vysokou školu s technickým zaměřením. Při studiu na vysoké škole poznala svého manžela, se kterým otěhotněla a porodila syna. Po ukončení vysoké školy se vdala a dva roky na to porodila druhého syna. Manžel pracoval jako inženýr v nedalekém městě, i přesto moc velký plat nedostával. Jarka i její manžel žili společně u jejích rodičů v domě. Během dvou let jí zemřela matka i otec. Její manžel onemocněl rakovinou a čtyři roky po diagnóze zemřel. Jarky známí se odstěhovali pracovat do České republiky, nabídli jí tedy, ať přijede za nimi. Jarka prodala dům, vzala oba syny a přestěhovala se do České republiky. Žije tu již patnáct let. Jazyk se naučila vcelku rychle, začala pracovat jako servírka v různých barech. Jako servírka pracovala třináct let. Oba chlapi tu studují. Aby měla dostatek finančních prostředků pro výchovu synů, mívala

i dvě práce zároveň. Přítele měla asi 5 let, žili u něho v domě, po neshodách se rozhodla koupit si svůj byt. Získala také novou lépe placenou práci, ve firmě vyrábějící elektrosoučástky, na základě jejího titulu z vysoké školy.

Citace odpovědí

Odpověď na otázku č. 1: „S bývalým přítelem jsme se rozešli, protože jsme si zcela přestali rozumět. Nechtěl, abychom u něho bydleli, proto jsme se odstěhovali do tohoto bytu.“

Odpověď na otázku č. 2: „Sama s dětmi jsem asi tři roky.“

Odpověď na otázku č. 3: „Ano, zvládám vše sama, řekla bych, že bez problémů. I chlapci se naučili vše sami zvládat. Museli, když jsem bývala v práci do noci.“

Odpověď na otázku č. 4: „Ne, nikdo mi finančně nepomáhá.“

Odpověď na otázku č. 5: „Ne, já mám za to, že i když byly děti hodně malé a já kolikrát peníze nutně potřebovala, myslela jsem si, že pro cizince není možné získat nějaké peníze od úřadu.“

Odpověď na otázku č. 6: „Ano, mám spoustu přátel.“

Odpověď na otázku č. 7: „Ne, ani jsem nad tím nikdy nepřemýšlela, přesto si nyní myslím, že v tu dobu, kdy mi manžel zemřel, jsem odbornou pomoc potřebovala.“

Odpověď na otázku č. 8: „Já také nevyrostala v bohaté rodině a myslím, že jsem nestrádala, proto si myslím, že ani oni ne. Otce by ale potřebovali, to ano.“

Odpověď na otázku č. 9: „Klukům koupím, co se dá, pokud chtějí více, musí jít na brigádu, nic jiného se dělat nedá. Platím byt, auto a vše ostatní.“

Odpověď na otázku č. 10: „Můj příjem je nyní vyšší, než když jsem bývala servírkou, ač jako servírka jsem si také špatně nevydělávala. Když vše poplatím i s hypotékou, zbývá mi tak pět až šest tisíc a to je myslím pro nás dostačující. Někaké peníze mám ještě trochu ušetřené, kdyby náhodou auto potřebovalo opravit.“

Závěr

Rozhovor s Jarkou mi domluvil kamarád, který zná Jarku asi deset let. Jarka souhlasila a pozvala mě k sobě do bytu. Byla vstřícná, milá. Odpovědi mi říkala věcně, ne obsáhle. Občas se o něčem více rozvyprávěla. Z jejího hlasu ani chování nebyla cítit skoro žádná nervozita. Nikdy předtím jsme se spolu neviděly. V bytě měla vše uspořádané, čisté a voňavé. Z různých obrázků, výzdob a jejího přízvuku bylo jednoznačné, že nepochází z České republiky.

Na konci rozhovoru mi Jarka řekla, že je konečně spokojená. Povídala mi o tom, jak náročným obdobím procházela. Působila na mě neuvěřitelně silně a vyrovnaně. Je to přesně ten typ ženy, která se před většinou úkolů nezalekne a vypořádá se s nimi prakticky ihned. Přesto mi řekla, že ne jednou pomýšlela na to, že už je toho všeho na ni příliš. Přemýšlela nad tím, že kdyby např. narazila autem do stromu a zemřela, neuvěřitelně by se jí ulevilo. Ihned ale obrátila a sama usoudila, že děti jí potřebují.

SOUHRN - ZÁVĚR

Prostředí, ve kterém jsem rozhovory nahrávala, bylo pro všechny ženy známé až osobní. Pro ženy samoživitelky, které nyní pobývají v Domově pro ženy a matky s dětmi v tísní bych toto prostředí nazvala jako „náhradní“. Když se nastěhovaly do azylového domu, měly pouze několik tašek věcí. Řekla bych, že je to dáno tím, že tyto ženy patří spíše do skupiny lidí, kteří jsou zvyklí jednou za čas na stěhování, pokud nemají jistý podnájem např. v městském sociálním bytě na několik let. Prostředí bytů v azylovém domě není příliš osobní, ženy využívají zařízení bytů. V bytech, kde jsem rozhovory nahrávala, nebylo mnoho osobních věcí. Víím, co patří do majetku azylového domu. Děti neměly k dispozici tolik hraček, jako děti respondentek nežijících v azylovém domě. Jistě je to dáno finanční situací těchto žen, jak Mirka, tak i Jarka pracují a příjem mají o něco vyšší, než Klára, Petra a Anežka. U Markéty je finanční situace také o trochu jiná, sama přiznala, že jí její rodiče občas výrazně podpoří. Anežce dokonce odečítají z příspěvků část, aby postupně splácela své dluhy.

Shrnu-li odpovědi, na výzkumné otázky, výsledek je následovný:

Za jakých okolností došlo k tomu, že je respondentka žena samoživitelka?

To, že se všechny ženy dostaly do role „ženy samoživitelky“ mělo u všech skoro stejný nebo podobný scénář kromě příběhu Markéty, která přítele opustila sama a Jarky, které manžel zemřel. U ostatních respondentek došlo k tomu, že je partner nebo manžel opustil po dlouhodobějších problémech v nefungujícím vztahu.

V čem jsou rozdíly v řešení situace žen samoživitelek žijících samostatně a žen samoživitelek z azylového domu?

Ženy samoživitelky žijící samostatně jsou více schopné čelit složitějším situacím, kdežto ženy z azylového domu více spoléhají na pomoc druhých, a to nejen rodiny, ale spíše ze strany státu. Anežka a Klára jsou ženy, které jsou zvyklé, že podmínky jejich živobytí jim už nějakou dobu „určuje“ sociální pracovnice z městského úřadu, která na ně pravidelně dohlíží a zajímá se o jejich situaci, především o péči o děti. Právě ona řekne, takto žít nebudete, je nutné přestěhovat se na čas do azylového domu a řešit situaci jiným bytem. Obě předtím žily v nevyhovujících bytech, kde buď nebyla elektřina, nebo byl příliš malý. Tyto dvě respondentky vnímají tuto osobu jako svou sociální oporu,

na kterou se mohou spolehnout, která je tu koneckonců pro ně a hlavně jejich děti, která jim vždy poradí možnosti, jakým směrem se dát. Tyto ženy mají tušení, jak má správně vypadat rodina a její zázemí, potřebují ale poradit, jak toto prostředí vytvořit. U Petry z azylového domu není závislost na pomoci druhých tak silná, možná je to tím, že jí není určena sociální pracovnice, je více soběstačná. Není (zatím) potřebný žádný dohled nad péčí o jejího syna. Je si vědoma své situace, ví, co musí udělat, aby si zajistila bydlení a zajistila pro své syna silnější rodinné zázemí.

Ženy samoživitelky žijící samostatně v pronájmech nebo svých bytech jsou ženy, které jsou absolutně nezávislé na pomoci ze strany státu, kromě Markéty, která pobírá rodičovský příspěvek. Mirka a Jarka jsou starší ženy, které jsou bez problémů schopné zajistit silné rodinné zázemí a jistotu. Jsou si vědomy, že i kdyby ztratily práci, okamžité si začnou hledat novou i za cenu podružnější práce. Mají za to, že jsou to právě ony, které se o své děti musí postarat. Vědí, že nikdo jiný to neudělá. Je to dáno také tím, že jejich děti jsou již skoro dospělé. Proces nutné péče o děti „mají tedy skoro za sebou“, děti se stávají nezávislými na jejich péči.

Je pohled na situaci žen samoživitelek z pohledu sociální pracovnice azylového domu a uživatelk shodný?

Pohled sociální pracovnice na celkovou situaci u Anežky je naprosto odlišným od pohledu Anežky. Respondentka mi svou životní situaci vylíčila naprosto odlišně. Je těžké říci, jestli skutečně o své aktuální situaci neví nebo nezná všechny skutečnosti nebo mi je naopak nechtěla říci. Každopádně, i když jsem si přehrávala její rozhovor se mnou asi desetkrát, její výpověď se shodovala s výpovědí o její aktuální situaci sociální pracovnice jen v minimálních bodech. Možná je to i tím, že tomu všemu nerozumí a je to už na ni příliš složité.

U ostatních uživatelk azylového domu pohled srovnání situace žen sociální pracovnice a respondentky byl téměř totožný. Sociální pracovnice mi potvrdila informace, které jsem získala od respondentek.

Cílem této diplomové práce je uvést čtenáře do života šesti žen samoživitelek, z nichž tři byly nucené vyhledat pomoc v azylovém domě. Uvedení do celkové problematiky „samoživitelství“, kdy se žena setkává ve většině případů s velkými finančními problémy, často i bez opory, kterou k vyřešení této nelehké životní situace potřebuje.

RESUMÉ

Diplomová práce na téma „Životní problémy žen samoživitelek a hledání sociální opory při jejich řešení“ pojednává nejen o ženách žijících s dětmi samostatně a jejich krizových životních situacích, ale také o jejich opoře a to nejen sociální, stejně tak i o materiální.

Diplomová práce je rozdělena do tří částí. První část pojednává o charakteristice ženy samoživitelky, ale také především o vzniku vztahu, manželství a následně i rodiny. Jsou zde uváděny funkce rodiny z hlediska rodičů i dětí. Následně popisuje rozpad vztahu či manželství a také samotě, ve které se žena ocitne ze dne a den a je odkázána sama na sebe. Musí se najednou starat o věci, které šly vždy mimo ni. V této kapitole je také pojednáváno o dětech, to jak rozvod přijímají, jaké to pro ně může mít následky, o podpoře státu, jedná se tedy o různé příspěvky a o důsledcích rozpadu partnerství.

Druhá část je zaměřena na oporu žen samoživitelek a to jak na oporu materiální, tak i sociální. Možnosti, kam se ženy mohou obrátit, kde získají pomoc či radu, to je definováno jako opora. U materiální opory jsou to např. azylové domy, potravinové banky, domy na půli cesty a sociální byty. Tedy možnosti, kde mohou ženy získat přístřeší, jídlo apod. U opory sociální jsou uváděny psychologické poradny, osobnost sociálního pracovníka, který má v mnoha případech k rodině nejbližší, ale také okruh známých.

Ve třetí části, části praktické, jsou analyzovány rozhovory šesti žen, tří z Domova pro ženy a matky s dětmi v Žamberku a tří žen žijících samostatně. Porovnávání jejich možností opory, celkového řešení situace každé z nich.

ANOTACE

Weihrauchová, Eva, Bc. **Životní problémy žen samoživitelek a hledání sociální opory při jejich řešení.** Diplomová práce.

Brno: Institut mezioborových studií, 2011, s. 69

Diplomová práce se zabývá definicí role ženy samoživitelky a rozborem problémových situací žen samoživitelek. V práci je popisován vývoj a rozpad vztahu, manželství, jak se žena může dostat do role ženy samoživitelky a jaké pro ni a její děti důsledky získání této role to přináší. Kde jsou možnosti hledání případné pomoci neboli opory při řešení krizové životní situace. Je tím myšlena nejen opora ze strany rodiny v rámci sociální podpory, ale také např. materiální pomoc ze strany státu a jiných organizací. Uvádí také, jak důležitá je práce sociální pracovníka v rodině, která jeho pomoc potřebuje.

Klíčová slova: Žena samoživitelka, partner, rodina, rozvod, rozvrat vztahu, peníze, děti, pomoc a podpora, samota, sociální pracovník.

ANNOTATION

Weihrauchová, Eva, Bc. **Life problems of women as a single parent and seeking social support for their solution.** Diploma thesis.

Brno: Institut mezioborových studií, 2011, p. 69

This diploma thesis deals with the definition of the role of the single mother and also analyses the problematic situation of women as a single parent. The thesis describes the development and break-up of the relationships and marriages and tells us how a woman can get into the role of the single parent, and what consequences of obtaining this role bring to her and her children. It also provides us the answer on the question where are the options of looking for help or support that can help with crisis situations in life. In this case it is meant the support not only from the family, but also material help from the

state and other organizations. Finally, the thesis shows how important is the work of the social worker in a family that needs his or her help.

Keywords: Woman as a single parent, partner, family, divorce, break-up of the relationship, money, children, help and support, loneliness, social worker.

LITERATURA A PRAMENY (informační zdroje):

1. Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře
2. Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi
3. COLOROSOVÁ, B. *Krizové situace v rodině*. Praha: Ikar, 2000. 1. vyd. 240 s. ISBN 978-80-249-1027-7.
4. EHRHARD, U., JOHNEN, W. *Úspěšné ženy nikdo nezastaví*. Praha: Pragma, 2000. ISBN 80-7205-724-3.
5. GARDNER, R. A. *Syndrom zavrženého rodiče*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 1996. 1. vyd. 102 s. ISBN 80-85529-22-X.
6. HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2004. 1. vyd. 772 s. ISBN 80-7178-303-X.
7. KEBZA, V. Sociální psychologie zdraví. In *Aplikovaná sociální psychologie II*. Praha: Grada Publishing, 2001. ISBN 80-247-0042-5.
8. KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese*. Praha: Portál, 2006. 1. vyd. 147 s. ISBN 80-7367-181-6.
9. KRAUS, B. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido, 2006. 156 s. ISBN 80-7315-125-1.
10. KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. 1.vyd. 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3.
11. KŘIVOHLAVÝ, J. *Psychologie zdraví*. Praha: Portál, 2001. 280 s. ISBN 80-7178-551-2.
12. LEINOVÁ, M., VAŇKOVÁ, M., HÝBNEROVÁ, J., KRČMÁŘOVÁ, B., ULBERTOVÁ, Z. *Děti a jejich problémy II*. Praha: Sdružení Linka bezpečí, 2007. 130 s. ISBN 978-80-254-1372-2.
13. MAREŠ, J. a kol. *Sociální opora u dětí a dospívajících*. Hradec Králové: Nucleus, 2001. 152 s. ISBN 80-86225-19-4.
14. MAREŠ, J. *Diagnostika sociální opory u dětí a dospívajících*. Hradec Králové: Nucleus, 2001. ISBN 80-86225-19-4.
15. MAREŠ, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. 1.vyd. 248 s. ISBN 80-85850-61-3.

16. MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2002. 1. vyd. 128 s. ISBN 80-247-0332-7.
17. MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Děti, rodina a stres*. Praha: Galén, 1994. 1. vyd. ISBN 80—85824-06-X.
18. NOVÁK, T. *Proč jsi tak žárlivý?* Brno: ERA Group spol. s.r.o., 2004. 1. vyd. 114 s. ISBN 80-86517-78-0.
19. PREKOPOVÁ, J., SCHWEIZEROVÁ, Ch. *Děti jsou hosté, kteří hledají cestu*. 4. Vyd. Praha: Portál, 2003. 151 s. ISBN 80-7178-854-6.
20. SMITH, H. *Děti a rozvod*. Praha: Portál, 2004. 1. vyd. 184 s. ISBN 80-7178-906-2.
21. SMUTKOVÁ, L. *Sociální práce s rodinou*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. 106 s. ISBN 978-80-7041-069-1.
22. TRÉLAÜN, B. *Překonávání konfliktů v rodině*. Praha: Portál, 2005). 1. vyd. 143 s. ISBN 80-7178-935-6.
23. ÚLEHLA, I. *Umění pomáhat*. Praha: SLON, 2007. 3. vyd. 128 s. ISBN 978-80-86429-36-6.
24. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004. 3. vyd., rozšířené a přepracované. 872 s. ISBN 80-7178-802-3.
25. VENGLÁŘOVÁ, M. *Průvodce partnerským vztahem*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008. 1. vyd. 128 s. ISBN 978-80-247-2054-8.
26. WOLFOVÁ, D. *Když partner odchází*. Praha: Ikar, 1994. 1. vyd. ISBN 80-85830-23-X.
27. <http://www.mpsv.cz/cs/2>
28. <http://www.mpsv.cz/cs/5>
29. http://www.poradnazlin.cz/poradna/o_nasi_praci.htm
30. <http://socialniporadce.mpsv.cz/cs/269>
31. <http://www.zakonycr.cz/seznamy/117-1995-sb-zakon-o-statni-socialni-podpore.html>